

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

**FAKULTETI I GJUHËVE, KULTURAVE DHE KOMUNIKIMIT
KATEDRA E SHKENCAVE TË KOMUNIKIMIT**

PUNIM I TEZËS SË MAGJISTRATURËS

TEMA:

**KOMUNIKIMI I INSTITUCIONEVE TURKE DHE PERCEPTIMI I TYRE TE
QYTETARËT E MAQEDONISË SË VERIUT**

MENTORI:

Doc. Dr. Demush Bajrami

KANDIDATI:

Xhengiz Destan ID: 116849

Shkup, tetor 2020

Përmbajtja

Përmbledhje (Abstrakt).....	3
-----------------------------	---

KREU I

KOMUNIKIMI DHE PERCEPTIMI

1.1 Hyrje.....	6
1.2. Komunikimi dhe perceptimi.....	7
1.3. Llojet e perceptimit.....	10
1.4. Faktorët që ndikojnë në procesin e perceptimit	12
1.4.1. Statusi i detektorit-perceptimit.....	12
1.4.2. Sjellja pozitive ose negative.....	12
1.4.3. Arritja e perfundime të gabuara.....	13
1.4.4. Ngjashmëritë ose tendencat e diferencës.....	13
1.4.5. Të kesh informacion për të perceptuar.....	13
1.4.6. Pritjet personale.....	13
1.5. Perceptimi, qëndrimi dhe sjellja.....	14
1.6. Perceptimi shoqëror.....	17
1.7. Ndikimi shoqëror, përshtatja dhe grupi shoqëror.....	19

KREU II

MENAXHIMI I PERCEPTIMIT

2.1. Historia dhe zhvillimi i menaxhimit të perceptimit	22
2.2. Menaxhimi i perceptimit në ditët e sotme.....	24
2.3. Aktorët dhe mjetet e menaxhimit të perceptimit.....	26
2.4. Proceset e menaxhimit të perceptimit.....	27
2.5. Suksesi në menaxhimit të perceptimit.....	29

KREU III

PERCEPTIMI DHE KOMUNIKIMI I SHTETIT TURK NË PERIUDHA TË NDYSHME

3.1. Perceptimi dhe komunikimi i Turqve me popujt e ndryshëm në Periudhën e Perendorisë Osmane.....	31
3.1.1. Qasja e menaxhimit.....	32
3.1.2. Rendi Osman.....	33

3.1.3. Shoqëria.....	33
3.2. Perceptimi dhe komunikimi i Turqve dhe shtetit turk me popujt që jetonin në Maqedoni në periudhën prej vitin 1920 deri në vitin 2000.....	35
3.3. Perceptimi dhe komunikimi i Turqve dhe shtetit turk me popujt që jetojnë në Maqedoninë e Veriut pas vitit 2000.....	37

KREU IV

KOMUNIKIMI I INSTITUCIONEVE TURKE DHE PERCEPTIMI I TYRE TEK QYTETARËT E MAQEDONISE VERIORE

4.1. TIKA.....	40
4.1.1. Aktiviteti i TIKA-s në Maqedoninë e Veriut.....	42
4.1.2. Komunikimi i TIKA-s dhe perceptimi tek qytetarët.....	44
4.2. Fondacioni Maarif.....	46
4.2.1. Fondacioni Maarif në Maqedoninë e Veriut.....	46
4.2.2. Komunikimi i Fondacionit Maarif dhe perceptimi tek qytetarët...46	
4.3. Instituti “Junus Emre”.....	47
4.3.1. Instituti Junus Emre ne Maqedoninë e Veriut.....	49
4.3.2. Komunikimi i institutit Junus Emre dhe perceptimi tek qytetarët.49	
4.4. “MATTO” Oda Ekonomike e Maqedonisë – Turqisë.....	50
4.4.1. Komunikimi i MATTO-s dhe përshtypja tek qytetarët.....	50
4.5. Anadolu Agency (AA)	52
4.5.1. Anadollu Agency në Maqedoninë e Veriut.....	53
4.5.2. Komunikimi i AA-së dhe perceptimi tek qytetarët.....	53
4.6. Kryesia e Turqve Jashtë Vendlut dhe Komuniteteve Mike (YTB).....	54

KREU V

ANALIZA

5. Analiza e Anketës.....	56
---------------------------	----

KREU VI

6. Përfundime dhe rekomandime.....	63
------------------------------------	----

Bibliografija.....	65
--------------------	----

Përmbledhje

Që nga pushtimi i Shkupit në shekullin XIV nga ana e Perandorisë Osmane dhe përfshirjes së rajonit të Maqedonisë së Veriut në territorin e shtetit osman e deri tek luftërat Ballkanike, turqit jetuan në kufijtë e Maqedonisë së Veriut. Gjatë kësaj kohe, prej tyre mbetën objekte të ndryshme historike dhe kulturore në Maqedoninë e Veriut. Gjithashtu, me vete kishin sjellë edhe familjet e tyre nga Anadulli duke e vazhduar jetën edhe pas tërheqjes së shtetit osman nga rajoni. Me mbarimin e luftërave Ballkanike, Perandoria Osmane është tërhequr nga rajoni dhe është izoluar brenda kufijve të Anadollisë.

Pas formimit të Republikës së Turqisë në vitin 1923 e deri tek mileniumi i dytë, Turqia zhvilloi politikën e brendshme dhe të jashtme dhe kishte një status ekonomik. Por, me këtë qasje nuk mundi të jetë një shtet tërheqës, siç ka qenë Perandoria Osmane për popullin e Maqedonisë së Veriut. Në vitet e para pas fillimit të mileniumit të dytë, me formimin e partive politike që kanë pasur për qëllim zhvillimin e ekonomisë, barazinë midis njerëzve dhe krijimin e marrëdhënieve të mira me shtetet tjera për ngritjen e Turqisë dhe ngritjen e rajonit, filluan edhe ndryshimet që u reflektuan edhe në Maqedoninë e Veriut. Mendësia e re e qeverisjes në pushtet filloi me realizimin e projekteve për ngritjen e imazhit turk jashtë kufijve të Republikës së Turqisë.

Ky hulumtim, pos të tjerave ofron një përshkrim të qartë rreth veprimeve të shtetit turk dhe institucioneve turke që gjenden në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Duke u bazuar në arkivat historike, librat e shkruara për këto tema dhe intervistat që janë bërë, vihet re ajo se si shteti dhe institucionet turke kanë komunikuar dhe komunikojnë me publikun e Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe perceptimi i tyre, me theks të veçantë pas vitit 2000. Metodrat dhe teknikat e ndryshme, materialet faktografike, seleksionimi, analiza dhe interpretimi i tyre përmes një qasjeje kreative dhe kritike, del në pah shfaqja e ideve të reja në lidhje me problemin kërkimor, që e bën këtë temë më aktuale dhe më interesante.

Fjalët kyçe: Komunikimi, perceptimi, Republika e Turqisë, publiku i Maqedonisë së Veriut.

Апстракт

Од освојувањето на Скопје во 14 век од страна на Отоманската империја и вклучувањето на македонскиот регион во Отоманската империја до балканските војни, Турците живееле на границите на Македонија и оставиле разни историски и културни предмети во Македонија, исто и ги донеле своите семејства од Анадолија кои продолжиле со животот дури и по повлекувањето на Османлиската држава од регионот. Со завршењето на Балканските војни, Османлиската Империја се повлекла од регионот и се изолирала во границите на Анадолија.

По формирањето на Република Турција во 1923 година до вториот милениум, Турција водеше домашна и надворешна политика и имаше економски статус, но не можеше да биде атрактивна држава како Отоманската империја што беше за народот на Македонија. Во првите години на вториот милениум, со формирање на политичките партии насочени кон развој на економијата, изедначување на човештвото и одржување разговори со други држави за растот на Турција во регионот, промените почнаа да се рефлектираат и во Македонија. Откако оваа мисла дојде на власт, започна и првата реализација на воспоставувањето на турската слика надвор од границите на Република Турција.

Ова истражување, меѓу другото, дава јасен опис на дејствијата на турската држава и турските институции лоцирани во Република Северна Македонија. Врз основа на историските архиви, книгите напишани на овие теми и интервјуата што се спроведени, се забележува како државата и турските институции комуницирале и комуницираат со јавноста на Република Северна Македонија и нивната перцепција, особено по 2000 та година. Различни методи и техники, фактички материјали, нивно избирање, анализа и толкување преку креативен и критички пристап, ја истакнуваат појавата на нови идеи поврзани со истражувачкиот проблем, што ја прави оваа тема порелевантна и интересна.

Клучни зборови: комуникација, перцепција, Република Турција, народ на Македонија

Abstract

From the conquest of Skopje in the 14th century by the Ottoman Empire and the incorporation of the Macedonian region into the Ottoman state until the Balkan wars, the Turks lived on the borders of Macedonia and left various historical and cultural objects in Macedonia they also brought their families from Anatolia who continued their lives even after the withdrawal of the Ottoman State from the region. With the end of the Balkan wars the Ottoman Empire withdrew from the region and isolated within the borders of Anatolia.

After the formation of the Republic of Turkey in 1923 until the second millennium, Turkey pursued domestic and foreign policy and had an economic status, but it could not be as attractive a state as the Ottoman Empire was for the people of Macedonia. In the early years of the second millennium with the formation of political parties that aimed to develop the economy, equate humanity and create conversations with other countries on the rise of Turkey in the region, the changes that were also reflected in Macedonia began. Once this thought came to power, the first realization of the establishment of the Turkish image outside the borders of the Republic of Turkey began.

This research, among other things, provides a clear description of the actions of the Turkish state and Turkish institutions located in the Republic of Northern Macedonia. Based on the historical archives, books written on these topics and interviews that have been conducted, it is noticed how the state and Turkish institutions have communicated and communicate with the public of the Republic of Northern Macedonia and their perception, especially after 2000. Different methods and techniques, factual materials, their selection, analysis and interpretation through a creative and critical approach, highlight the emergence of new ideas related to the research problem, which makes this topic more relevant and interesting.

Keywords: communication, perception, Republic of Turkey, people of Macedonia

KREU I

1.1. HYRJE

Pasi epoka e ardhshme nga shumica e studiuesve është emëruar si "epoka e komunikimit", mund të kuptojmë se sa rëndësi të madhe ka komunikimi. Padyshim, mund të ketë miliona shembuj që mund të shpjegojnë rëndësinë e komunikimit. Por, në këtë hulumtim do të tregohet se si një shtet me anë të komunikimit shndërroi perceptimin negativ njëqindvjeçar në perceptim pozitiv, edhe atë për një periudhë të shkurtër njëzetvjeçare.

Individë dhe persona të famshëm, ndërmarrjet e mëdha investojnë shumë në marrëdhëniet me publikun (PR) për ti arritur qëllimet dhe që të jenë sa më të suksesshëm. Përveç investimeve të individëve ose kompanive të ndryshme për PR (marrëdhënie me publikun), sot edhe partitë politike dhe shtetet investojnë në PR për të ndikuar në publikun vendas edhe tek publiku i shteteve të tjera.

Aspekti më i rëndësishëm i hulumtimit është përpjekja për të shpjeguar se si partitë politike dhe shtetet realizojnë sot praninë e tyre në publik përmes PR-it. Një tjetër pikë e rëndësishme e hulumtimit është të shpjegohet se çfarë është “menaxhimi i perceptimit”, i cili është një term shumë i ri, si e përdorin shtetet dhe institucionet dhe cilat rezultate mund të arrihen.

Pas ndryshimit të qeverisë në vitin 2002, në Republikën e Turqisë filloi zbatimi i politikave dhe strategjive të ndryshme për përmirësimin e imazhit të Republikës së Turqisë ndaj shteteve tjera. Si fillim, qëllimi ishte të kontaktohej popullata turke që jeton jashtë kufijve të Republikës së Turqisë, pra të kontaktohen bashkëkombësit dhe të krijohen marrëdhënie paqësore dhe humanitare me shtetet tjera. Në Republikën e Maqedonisë së Veriut njëra nga ndërhyrjet e para ishte formimi dhe konsolidimi i institucioneve kulturore dhe ekonomike turke në rajon. TIKA, është agjencia turke për bashkëpunim dhe koordinim, që u krijua për të përmirësuar ndihmën dhe bashkëpunimin në mes të Turqisë dhe Maqedonisë së Veriut, “MATTO”- Oda ekonomike Turqi-Maqedoni, me një fjalë tjetër organizatë ombrellë e kompanive turke dhe të Maqedonisë së Veriut, Instituti ‘Junus Emre’ për të promovuar kulturën turke, Anadolli Agency- për të raportuar për ngjarjet në Maqedoninë e Veriut dhe në rajon, Fondacioni Maarif - për të kontribuar në përmirësimin e vlerave arsimore në Maqedoninë e Veriut, bizneset e ndryshme turke, organizatat joqeveritare turke, etj. Të gjitha këto aktivitete filluan bashkëpunimin dhe

komunikimin, duke krijuar një lidhje me njerëzit që jetojnë në Maqedoninë e Veriut dhe të cilët kontribuojnë për një zhvillim të përbashkët. Në vazhdim do të kuptohet vlera e perceptimit, do të shqyrtohen institucionet turke dhe veprat e tyre që i ndryshuan mendimet e qytetarëve të Maqedonisë së Veriut në një kuptim pozitiv për Turqinë.

1.2.KOMUNIKIMI DHE PERCEPTIMI

Komunikimi është një mjet shumë i rëndësishëm në zhvillimin e jetës shoqërore në mënyrë të shëndoshë, është proces i komunikimit dhe ndikimit të njerëzve. Çdo lëvizje që njeriu bën, çdo qëndrim që ai posedon, ka një vlerë komunikimi.¹ Funksioni kryesor i komunikimit është të ketë një efekt të caktuar në grupin e caktuar. Kur shikohet nga një këndvështrim tjetër, rezultati përfundimtar i dëshiruar nga komunikimi është krijimi i një efekti që do ti shërbejë qëllimit të burimit për audiencën e synuar. Sociologët përmendin se ekzistojnë tri mënyra efektive për të detyruar masat që të realizojnë një çështje të caktuar: përdorimi i forcës, blerja me para dhe bindja. Menaxhimi i perceptimit e kryen këtë bindje apo "besim" duke iu adresuar vetëdijes dhe psikologjisë së individëve.² Objektet fizike, ngjarjet, ekzistenca dhe realiteti i fakteve nuk varen nga qëndrimet që njerëzit marrin kundër tyre. Edhe pse objektet dhe ngjarjet janë një realitet, në disa raste nga shkaqe të ndryshme, këndvështrime, disa paradokse dhe paragjykime mund të bëjnë ndryshimin midis asaj që perceptohet dhe asaj që është reale.³ Qëndrimet dhe sjelljet e individëve, grupeve dhe shoqërive formohen falë përvojës dhe njohurive të tyre nga e kaluara, të ndikuara nga perceptimet e tyre. Perceptimi, në kuptimin e tij më themelor, është transferimi i botës objektive përmes shqisave në vetëdijen subjektive. Për shkak se njerëzit besojnë në perceptimet e tyre, perceptimet janë reale për personat dhe ato mund të krijojnë ose ulin vlerën personale. Në mënyrë që një person të reagojë ndaj një situatë ose ngjarje, të prodhojë ide, të ndërmarrë veprime, ai duhet ta perceptojë këtë informacion ose efekt. Kështu, paralajmërimet materiale/shpirtërore nga bota e jashtme kombinohen në mendje dhe perceptohen.⁴ Falë perceptimeve, të dhënat e organizuara dhe interpretuara në mendje krijojnë vlera, krijojnë probleme dhe kërkojnë zgjidhje për këto probleme. Me fjalë të tjera, perceptimet u

¹ Kılınçarslan.S, "İletişime Giriş", Seçkin Yayıncılık, 2016, faqe 1

²Türk S, "İletişimde Algı Yönetiminin Önemi" Gazi Üniversitesi, Makale, faqe 3

³ Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.185.

⁴Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.148.

tregojnë njerëzve se çfarë shihet, çfarë dëgjohet, si trajtohen dhe çfarë ndiejnë, dhe në këtë mënyrë, njerëzit mund të kuptojnë atë që po ndodh rreth tyre.⁵ Perceptimi është dëshmia e njerëzve për atë që ndodh rreth tyre. Njerëzit, përmes shqisave të tyre, prodhojnë një produkt duke përpunuar atë që është marrë nga ana e jashtme. Ky proces quhet procesi i perceptimit, dhe produkti që rezulton nga ky proces quhet perceptim. Nëse mesazhet e pranuar kanë një kuptim për personin dhe nëse mesazhet mund të kenë kuptim, ndodh perceptimi i cili realizohet me vetëdije. Interpretimi, vlerësimi, kuptimi, krijimi me vetëdije i integritetit mendor të perceptimeve quhet sensing apo i perceptuar. Sidoqoftë, në mënyrë që të ndodhë perceptimi, stimuli duhet të jetë pragu absolut dhe më i lartë, që është niveli më i ulët që e shtyn personin të përgjigjet.⁶ Perceptimi është procesi i arritjes së një tërësie të re duke vlerësuar përvojën e përjetuar të personit me përvojat e tij të së kaluarës. Ky proces, i cili karakterizohet si perceptim dhe vlerësim dhe që prek edhe marrësin dhe dërguesin, ka të bëjë me perceptimin dhe vlerësimin e botës së jashtme të individëve. Me fjalë të tjera, perceptimi mund të përkufizohet si procesi i ndërgjegjësisë, vërejtjes, gjykimit dhe vlerësimit të çështjeve në të gjitha aspektet. Procesi i perceptimit kryhet nga aktivizimi i njëkohshëm i pesë organeve shqisore dhe ndjenjave. Ata që perceptohen përdorin gjithashtu informacionin e marrë nga përvojat e kaluara, dhe kjo situatë, e cila quhet perceptimi përfundimtar, përbëhet nga një kombinim i aktorëve të ndryshëm në mendje. Gjatë perceptimit, personi merr në konsideratë çështjet të cilat i interesojnë dhe kanë të bëjnë me të, ndërsa çështjet tjera mbeten të parëndësishme. Në mënyrë individuale, qasje të ndryshme dallojnë në procesin e perceptimit dhe lejojnë që të shihen pikat e ndryshme.⁷

Teorikisht, fazat e procesit të perceptimit përbëhen nga faza e procesit të ndjesisë, faza e procesit të shenjave dhe faza e procesit të emocionit. Procesi i ndjesisë është një nga reagimet e vetëdijshme të individëve ndaj të gjitha llojeve të stimulave nga bota e jashtme; procesi i shenjave do të thotë që njerëzit i perceptojnë objektet që më parë i kanë kuptuar në një kohë të shkurtër; procesi emocional konsiston në përvojat e personit në të kaluarën, si dhe efektet e vendimeve të tyre emocionale gjatë perceptimit. Procesi i perceptimit përbëhet nga katër faza. Faza e parë është pranimi i stimulave mjedisor. Faza e dytë është përpunimi i paralajmërimeve që janë vendosur të futen në sistem për zbulim duke shndërruar paralajmërimet në informacion. Para se

⁵ Efe İ, "Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi", faqe 20

⁶ Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.186-192

⁷ Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.152

njerëzit të perceptojnë paralajmërimet, ato ruhen në memorie afatshkurte ose afatgjate dhe gjithashtu mund të konsiderohen nënvetëdije. Hapi i tretë është krahasimi i paralajmërimeve me informacionin në zonat e grumbullimit afatshkurtër dhe afatgjatë dhe ruajtja e tyre për përdorim në të ardhmen. Me përfundimin e perceptimit realizohet faza e fundit që është reagimi.⁸ Pas përfundimit të procesit të perceptimit, personi përvetëson perceptimin që do të jetë baza e sjelljes së tij. Sidoqoftë, ky perceptim mund të jetë i gabuar herë pas here, dhe arsyet që e çojnë personin të perceptojë gënjeshtren mund të renditen si më poshtë;

a) Preferenca emocionale; Personi percepton objektin, ngjarjen dhe njerëzit që i pëlqen pozitivisht edhe në situata dhe kushte të pasigurta.

b) Rreshtimi; Personi ka tendencë të mos shikojë, ose të dëgjojë për situatat që nuk i pëlqejnë.

c) Grupimi; Kur personi i kategorizon ngjarjet dhe njerëzit përreth tij dhe e sheh veten të afërt me një kategori, ai ka tendencën të mohojë tjetrin.

d) Përvoja e përzierjes; Dikush mund të ndryshojë perceptimin e tyre për të kaluarën me ato të reja.

e) E zakonshme; Edhe nëse përmbajtja dhe sjelljet e ngjarjeve dhe njerëzve janë vazhdimisht në ndryshim, personi mund të perceptojë situatën në ndryshim me efektin e zakonit si më parë, pa freskuar dhe duke menduar.

f) Efektet e mjedisit; Të njëjtët stimuj dhe mesazhe mund të perceptohen ndryshe në varësi të mjedisit.⁹

Perceptimi mund të vërtetohet vetëm nga perceptuesi, pavarësisht nga të gjitha gabimet e tij. Një propozim verifikues, shpjegues për saktësinë dhe konsistencën e perceptimeve është sjellë në studimet e mëparshme ku verifikimi ndahet në përgjithësi në këto forma;

- a) Pëlqimi i njerëzve të tjerë
- b) Monitorim i përsëritur i stimulit
- c) Përdorimi i përvojave të kaluara në vend të perceptimeve të ngjashme
- d) Sipas teorisë së perceptimit, ajo mund të kryhet në formën e kontrollimit të rezultateve të perceptimit dhe sjelljes.¹⁰

⁸ Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.88-89.

⁹ Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe. 199

¹⁰ Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.s.117

Aftësia e individëve për të vlerësuar ngjarjet në mënyrë të shëndetshme, përcaktohet nga qëndrueshmëria, saktësia dhe ndershmëria e perceptimeve të tyre. Kapaciteti i perceptimit varet nga përshtypjet e vërteta, shqisat e vërteta dhe aftësitë e kuptimit të perceptimit real.¹¹ Sidoqoftë, duke pasur parasysh se perceptimi është një përvojë subjektive shoqërore dhe psikologjike, nuk duhet të anashkalohet fakti që nëse njerëzit shohin, dëgjojnë, ndjejnë ndryshimet mund të ndodhin në perceptimet e tyre ose mund të sillen me vetëdije nga faktorë të jashtëm.

1.3. Llojet e Perceptimit

Përveç organeve shqisore gjatë perceptimit, çështje të tilla si dëshira, pritshmëria dhe njohuria aktuale e perceptimit janë gjithashtu të rëndësishme.¹²

Llojet themelore të perceptimit mund të jenë simbolike, vizuale, emocionale dhe selektive.

Perceptimi simbolik është perceptimi i krijuar nga njerëzit ndaj ikonave (shenjave) se ata janë të ndikuar dhe formuar nga kultura e njerëzve. Simbolet gjithashtu kanë aftësinë ta shndërrojnë abstraktin në realitet. Për shembull, një pëlhurë në formë të caktuar perceptohet si flamuri i një kombi. Sidoqoftë, përgjigja e simboleve ndaj perceptuesit varet nga përshtatshmëria e nivelit të paralajmërimit të simboleve sa i përket perceptuesit. Ka raste kur një simbol mund të jetë shumë i rëndësishëm për një person, por nuk do të thotë asgjë për një person tjetër.

Perceptimi vizual është perceptimi që një person fiton përmes shikimit. Sidoqoftë, njerëzit hasin në shumë situata dhe objekte në të njëjtën kohë në jetën e tyre. Megjithëse për të ndodhur perceptimi, shikimi biologjik është një parakusht. Vetëm kjo nuk është e mjaftueshme. Faktorët tjerë në perceptimin vizual janë: personi është psikologjikisht i gatshëm, domethënë të shohë dhe të kuptojë atë që e rrethon në përputhje me nevojat dhe motivet e tij. Shfrytëzimi i informacionit të marrë në periudhën e kaluar gjatë vizionit është gatishmëria emocionale e personit, me fjalë të tjera, të kuptosh ose injorosh atë që është rreth personit sipas gjendjes së tij aktuale.

Perceptimi emocional është kur nuk perceptohen njerëzit rreth tyre, por vetëm duke përdorur organet e tyre shqisore dhe logjikën, dhe ata veprojnë sipas qëndrimeve dhe mendimeve të tyre emocionale gjatë perceptimit.

¹¹Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe. 199

¹²Gültekin.M, "Algı Yönetimi ve Manipülasyon" Pınar Yayınları, 2018, faqe 4

Perceptimi selektiv është perceptimi i personit sipas shoqërisë ose grupit në të cilin ndodhet. Me fjalë të tjera, njerëzit kanë tendencë të perceptojnë duke u ndikuar nga vlerat e tyre kulturore, morale si dhe tiparet e personalitetit të tyre. Për këtë arsye, e njëjta ngjarje ose situatë mund të perceptohet në mënyra të ndryshme nga njerëz me këndvështrime të ndryshme.¹³ Sidoqoftë, mund të thuhet se perceptimi ndodh në dy mënyra, përkatësisht, perceptimi eksperimental dhe perceptimi mendor. Gjersa perceptimi eksperimental bazohet në organet shqisore, në formën e perceptimit, shikimit, dëgjimit, prekjes, erës dhe shijes, perceptimi mendor ka të bëjë me njohjen dhe zhvillimin si ndjenjë. Bazuar në këtë përkufizim, mund të përmendim se perceptimi i bazuar në përvojë mund të merret, përgjithësohet dhe pranohet më lehtë, ndërsa perceptimi mendor mund të merret, krijohet dhe përgjithësohet më rëndë se është vlerësim personal dhe individual.¹⁴

Për të siguruar perceptime mendore, mesazhi që duhet të përcillet, duhet të jepet në përputhje me rrethanat, kufizimet dhe pengesat e perceptimit të palës tjetër. Sidoqoftë, gjatë transmetimit të mesazhit duhet të mbahet në vëmendje fakti që emocionet qeverisin veprimet më shumë se sa logjika.¹⁵ Njerëzit, veçanërisht gjatë perceptimit mendor, kryejnë procesin e perceptimit në mënyrë selektive dhe duke filtruar në mënyrë që të shmangin konfuzionin dhe harmonizimin e procesit.¹⁶ Nga ana tjetër, secili person ka një kornizë perceptimi që bazohet në përvojën dhe perceptimin mendor, dhe një mekanizëm perceptimi të formuar prej andej. Individët përpunojnë, ruajnë dhe formojnë informacionin e transmetuar nga bota e jashtme brenda kornizës së këtij kuadri dhe mekanizmi të perceptimit. Perceptimet e njerëzve për një situatë ose ngjarje janë të kufizuara me aftësitë dhe njohuritë e tyre. Efektiviteti i njohurive dhe aftësive të fituara në gjetjen e zgjidhjeve praktike duke gjetur mënyra praktike për lëndët që disa njerëz kanë vështirësi, ose nuk mund t'i zgjidhë. Sidoqoftë, si rezultat i përjetimit të përvojave të reja dhe rritjes së njohurive, mendimeve, supozimeve dhe ideve që njerëzit kanë, mund të ndryshojnë me kalimin e kohës. Procesi i perceptimit është i vazhdueshëm dhe mendimet e mëparshme si rezultat i inputeve të reja mund të ndryshojnë, forcohen ose zhduken tërësisht.¹⁷

¹³Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe..93-96

¹⁴Efe İ, "Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi", faqe 4

¹⁵Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.149

¹⁶Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.194

¹⁷Efe İ, "Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi", faqe 4

1.4. Faktorët që ndikojnë në procesin e perceptimit

Njerëzit shfaqin qëndrime dhe sjellje sipas mënyrës së perceptimit të mesazheve nga bota e jashtme. Meqenëse perceptimi është një proces personal, perceptimi i mesazheve ose fakteve ndryshon nga personi në person dhe i njëjti paralajmërim mund të bëjë që njerëzit e ndryshëm të zhvillojnë sjellje dhe qëndrime të ndryshme. Ekzistojnë faktorë të ndryshëm që ndikojnë pak a shumë në procesin e perceptimit dhe për shkak të këtyre efekteve, ekzistojnë ndryshime midis perceptimit dhe reales nga koha në kohë. Sidoqoftë, percepton mjedisin perceptues, njerëzit dhe ngjarjet në një rend të caktuar dhe ky proces vazhdon rregullisht.¹⁸

Në këtë kontekst, faktorët që ndikojnë në procesin e perceptimit janë:

1.4.1. Statusi i detektorit-perceptimit

Faktorë të tillë si: karakteristikat e perceptuesve, nevojat, pritshmëritë, karakteri, emocionet, kultura, gjykimet mbi vlerat, paragjykimet, disponimet aktuale, perceptimet e grupeve të cilave u përkasin, përvojat e tyre ndikojnë në perceptimet e njerëzve.¹⁹

1.4.2. Sjellja pozitive ose negative

Përvojat e kaluara të njerëzve ndikojnë në perceptimet e tyre të reja dhe bëjnë që njerëzit të sillen pozitivisht ose negativisht. Kur haset një sjellje/mendim negativ i një personi me një përshtypje pozitive, mund të mos konsiderohet shumë negativ për personin bazuar në përshtypjen e mëparshme dhe asnjë sjellje negative nuk mund të tregohet ndaj atij personi. Sidoqoftë, në disa raste, sjellja e individëve është e kundërta me vlerat e perceptuesit që mund të shkaktojë perceptim ose ndryshim të perceptimit për njerëzit.²⁰

1.4.3. Arritja e përfundimeve të gabuara

Në procesin e perceptimit, mendja ka tendencë të perceptojë ngjarjen, situatën, personin ose fenomenin e perceptuar në mënyrën më të shkurtër. Për këtë arsye, perceptuesi mund të konstatojë se të gjitha tiparet tjera janë të mira ose të këqija për shkak të ndonjë çështje të perceptuar. Me fjalë tjera, edhe nëse perceptuesi nuk i njeh karakteristikat dhe sjelljet e të perceptuarit, ai arrin përfundime përmes induksionit për shkak të disa karakteristikave të tij. Sidoqoftë, kjo metodë nganjëherë sjell keqkuptime dhe vlerësime të gabuara.²¹

¹⁸Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.153-154

¹⁹Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.91.

²⁰Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.91

²¹Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe..91

1.4.4. Ngjashmëria ose tendenca e diferencës

Sipas karakteristikave të tyre si mosha, raca, vlerat kulturore, statusi socio-ekonomik, individët mund t'i perceptojnë të tjerët me idenë e krahasimit të tyre me veten ose shfaqjen e tyre ndryshe. Njerëzit janë të prirur të perceptojnë në përputhje me shoqërinë dhe strukturën kulturore në të cilën jetojnë.²²

1.4.5. Të kesh informacion për të perceptuar

Sa më shumë informacione që njerëzit kanë perceptuar, aq më saktë mund të vlerësojnë. Në rast se ka mungesë informacioni për perceptimin, mundësia e mashtrimit të personit bëhet më e madhe.²³ Pasi mësohet njohuria për të kaluarën e perceptuar, koha e përgjigjes së personit ndaj stimulit është shkurtuar dhe është më e lehtë. Sidoqoftë, kur stimuli rritet shumë, mund të ketë edhe situata në të cilat rritet mosrespektimi i personit dhe ai injoron stimulën.²⁴

1.4.6. Pritjet personale

Pritjet aktuale në mendjet e njerëzve gjithashtu mund të udhëheqin perceptimet e së ardhmes. Faktorë të tillë si: vlerat morale të njerëzve, karakteristikat personale, historitë, statusi socio-ekonomik dhe frika për të ardhmen formojnë pritjet e tyre dhe ndikojnë në perceptimin e personit në përputhje me rrethanat.²⁵ Kjo ndikon si te perceptuesi ashtu edhe tek ai që e pranon nga perceptuesi apo dërguesi, sepse dërguesi transmeton mesazhin përmes filtrit të vet dhe ia transmeton atij (perceptuesit) perspektivën e tij dhe ndonjëherë i dorëzon pjesën që mesazhi e konsideron të parëndësishme për të ose shkurton me qëllim pjesën e caktuar. Edhe ai që e pranon perceptimin gjithashtu mund të marrë të njëjtën pjesë të mesazhit për veten e tij, të injorojë një pjesë të mesazhit, ose të ngarkojë plotësisht një kuptim tjetër sipas vlerave të veta.²⁶ Përveç faktorëve që ndikojnë në procesin e perceptimit, përmenden edhe tiparet që ndikojnë në zgjedhjen perceptuese, të tilla si: vëmendja, mësimi, privimi shqisor (perceptimi pa shqisa të ndryshme), motivimi, perceptimi pa sens (ata që perceptohen jashtë organeve të sensit), paragjykimet, stereotipizimi, modelimi (kategorizimi) renditen si pritshmëri dhe selektivitet në perceptim.^{27,28}

²²Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.154

²³Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.92

²⁴İnceoğlu M, "Tutum, Algı, İletişim", 5.b, İstanbul, Beykent Üniversitesi Yayınları, 2010, faqe.83.

²⁵Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.92

²⁶Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.154-155

²⁷Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.96-97

²⁸Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.212

1.5. Perceptimi, qëndrimi dhe sjellja

Perceptimet e njerëzve ndikojnë drejtpërdrejtë, ndryshojnë dhe formojnë qëndrimet dhe sjelljet e tyre. Në jetën e tyre shoqërore, njerëzit zhvillojnë qëndrimet dhe sjelljet e tyre sipas perceptimit të krijuar nga vullneti, pa dëshirë, me vetëdije ose pa vetëdije të prekur nga shumë faktorë. Sidoqoftë, duke qenë se procesi i perceptimit është i automatizuar nën ndikimin e përvojave të kaluara, individët nuk kalojnë shumë kohë gjatë perceptimit, përveç në raste të veçanta dhe nuk ndiejnë nevojën për të menduar në detaje rreth temës që perceptojnë, pasi që perceptimi është një gjendje e brendshme. Qëndrimet dhe sjelljet, nga ana tjetër, kanë mundësinë e ndikimit në marrëdhëniet me mjedisin e tyre, dhe njerëzit ndonjëherë kanë qëndrimet dhe sjelljet e tyre pas proceseve më të zgjuara të mendimit.

Ajo që është e rëndësishme këtu është që njerëzit krijojnë qëndrime dhe sjellje, të cilat janë perceptime. Perceptimet përbëjnë realitetin e personit pa marrë parasysh efektin e mjedisit të jashtëm, nga ana tjetër, njerëzit mund të gabohen gjatë perceptimit. Qëndrimet e njerëzve përbëjnë sjelljen e tyre. Qëndrimet nuk janë situata që ndryshojnë në çast, ato janë afatgjata, kanë qëndrueshmëri në vetvete, dhe kanë të bëjnë kryesisht me atë që ndodh në kornizën shoqërore, në të cilën jeton një person. Sipas përkufizimit, qëndrimi është mënyra e të qenit gati për një situatë të caktuar ose një person shpirtëror dhe mendor dhe që ndodh si rezultat i përvojave, sjelljeve të drejtimit, duke mundësuar reagim pozitiv ose negativ.²⁹ Sjellja, nga ana tjetër, përkufizohet si reagim i qëllimshëm ndaj të gjitha llojeve të stimuljeve që vijnë nga brenda dhe jashtë, dhe ka një strukturë me shumë shkaqe dhe komplekse si dhe një marrëdhënie logjike shkak-pasojë.³⁰ Nga këndvështrimi tjetër, mund të thuhet se qëndrimet ndikojnë në sjellje dhe perceptimet ndikojnë në qëndrime.

Për të siguruar stabilitet të qëndrimeve, ekziston një tendencë për të ndryshuar mendime që krijojnë mospërputhje. Ajo që njerëzit dinë për një temë (elementi njohës), çfarë emocioni (elementi emocional) dhe si reagon (elementi i sjelljes) përcakton sjelljen e tyre. Sidoqoftë, çdo sjellje ndodh nën ndikimin e qëndrimeve, por jo çdo qëndrim kthehet në sjellje.³¹ Për më tepër, qëndrimet mund të jenë mjaft komplekse, njohëse, por emocionalisht ato janë përgjithësisht të dobëta.³² Ndër karakteristikat e qëndrimeve, mund të llogariten se ato fitohen më vonë, ato mund

²⁹Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.96-97

³⁰Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.55-57

³¹Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.141-145

³²Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.141.

të mësohen, ato nuk janë të trashëguara, ato nuk janë afatshkurtra, ato janë të njëanshme, ndikohen nga shumë faktorë të ngjashëm, janë personale. Qëndrimet e tyre personale janë efektive në formimin e qëndrimeve në grup, si dhe në përputhje me mjedisin e tyre.³³ Më e rëndësishme që siguron qëndrimin e individit është se të gjitha elementet që përbëjnë qëndrimin janë të pajtueshëm me njëri-tjetrin janë të harmonizuar. Ndryshimi i qëndrimeve lidhet me shkallën e forcës që lind nga harmonia dhe konsistenca. Për më tepër, rritja harmonike e përvojave që përbëjnë qëndrimin, ndikojnë në qëndrimet e tjera të personit. Edhe nëse personi nuk ka një ide për një temë, ai mund të drejtojë qëndrimin e burimeve që i gjen të besueshme me përvojat e tij të mëparshme, sipas sjelljes së burimeve.³⁴

Faktorët që ndikojnë në formimin e qëndrimeve janë përgjithësisht shkalla e forcës së qëndrimit, efektet mjedisore dhe pritjet e sjelljes së personit. Me fjalë të tjera, faktorët mendorë, informues dhe kulturorë, faktorët fiziologjikë, faktorët familjarë, mënyra e jetesës, efektet e mjedisit nga kolegët dhe miqtë, karakteristikat personale, karakteristikat psikologjike, faktorët e mediave masive, mjedisi shoqëror dhe efektet e grupit të cilit i përkasin formojnë qëndrimet.³⁵ Perceptimet dhe qëndrimet e personit mund të vërehen vetëm nga momenti kur ato shndërrohen në sjellje apo veprime. Perceptimet dhe qëndrimet mbeten të brendshme nëse nuk shëndrohen në sjellje apo veprime. Sidoqoftë, pasi që mund të jetë një faktor shumë i rëndësishëm në formimin e sjelljes nuk është gjithmonë e mundur të përcaktohet perceptimi dhe qëndrimi i personit bazuar në sjelljen, perceptimin dhe qëndrimin e të cilëve dihet ose parashikohet. Është e mundur të bëhet një përcaktim i afërt në lidhje me sjelljen e tyre. Ato të forta dhe të rëndësishme të qëndrimeve të bazuara në perceptim sjellin drejtpërdrejtë së bashku me bindjet. Për shkak të harmonizimit të qëndrimeve, qëndrimet mbizotëruese ndryshojnë ose eliminojnë qëndrimet e tjera që janë të kundërta me të. Për më tepër, çdo keqardhje ose largpamësi e njerëzve mund t'i bëjë ata të veprojnë kundër qëndrimeve të tyre. Sidoqoftë, forca e qëndrimit është e mjaftueshme për sa i përket karakteristikave të jetës personale të individit, duke qenë i sigurt për personin, duke e mbështetur atë nga njerëz të tjerë që janë të rëndësishëm për individin, duke qenë shpesh të ekspozuar dhe duke qenë i testueshëm, dhe duke e kthyer qëndrimin në sjellje.³⁶ Fakti që qëndrimet mund të ndryshojnë mbi atë dominuese ka të bëjë me zvogëlimin e kontradiktoritetit

³³Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.129-133

³⁴Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.137-140

³⁵Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.142-150

³⁶Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.161-165

dhe konsistencës. Kontradiktat që njerëzit kanë shkaktuar nivele të ndryshme të tensionit psikologjik te të tjerët. Për të zvogëluar këtë tension, individët mund të ndryshojnë sjelljen që bie në kundërshtim me qëndrimet e tyre, ata mund të ulin rëndësinë e kontradiktave ose mund të ndryshojnë qëndrimet e tyre në një mënyrë që nuk bie në kundërshtim me sjelljen e tyre.³⁷ Ndërsa njerëzit i drejojnë sjelljet e tyre në situata kontradiktore, ata vlerësojnë vlerat e brendshme dhe reagimet e ndikimit nga mjedisi i jashtëm dhe marrin vendime bazuar në pikat e tyre të forta. Në botën e sotme, në vend që të ndryshojnë/korigjojnë sjelljet, të cilat më së shumti njihen nga mjedisi i jashtëm, individët ndryshojnë qëndrimet e tyre sipas sjelljeve të tyre dhe e internojnë qëndrimin e ri duke e zotëruar atë. Në studimet e fundit, qëndrimet e forta, të përcaktuara, të rëndësishme, të vlerësohen lehtë, të thjeshta, të mësuara, të siguruara, njohjet dhe emocionet e pranura si rezultat i përvojave të drejtpërdrejta janë qëndrimet që ka të ngjarë të shndërrohen në sjellje.³⁸

Megjithëse qëndrimet janë afatgjata, kur faktorët më efektivë përfshihen në sistem sesa fuqia e qëndrimit, qëndrimet mund të ndryshojnë me kalimin e kohës ose të zhduken krejt. Qëndrimet mund të ndryshohen vetëm me bindje, dhe ndryshimi i qëndrimeve ose ndryshimi i qëllimshëm nga faktorët e jashtëm konsiderohet i rëndësishëm në jetën politike, teknikat e marketingut, marrëdhëniet ndërkombëtare, marrëdhëniet bilaterale, hulumtimet dhe teknikat e ndryshme zhvillohen nga ekspertë të kësaj teme. Qëndrimet, besimet dhe mënyrat e të menduarit mund të ndryshohen duke bindur njerëzit. Faktor që mund të ndikojë në qëndrim janë mënyrat e bindjes. Më efektive në mesin e tyre janë të mësuarit përmes mjedisit dhe mediave të personit, vlerësime të analizës së kostos së përfitimit, gjykimit dhe pranimi shoqëror, konsistencës dhe ekuilibrit, shmangies së kontradiktave dhe konflikteve, kornizës logjike, kondicionimit.³⁹ Në ndryshimin e qëndrimeve, veprimi i kundërt me qëndrimin dhe përdorimi i teknikës bindëse të komunikimit janë efektive. Qëndrimet mund të ndryshojnë për shkak të arsyeve të detyrueshme ose ndryshimit të faktorëve që përbëjnë qëndrimin. Nga ana tjetër, duke qenë se komunikimi bindës ka të bëjë me strukturën e shpirtit njerëzor, ai është një nga faktorët efektiv në ndryshimin e qëndrimeve. Për më tepër, nëse ky komunikim bëhet nga njerëz që personi i pëlqen dhe i beson, ndryshimi i qëndrimit mund të jetë shumë më i lehtë. Komunikimi bindës është bërë kryesisht nga mjetet e komunikimit masiv dhe ka për qëllim forcimin, ndryshimin ose

³⁷ Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.146.

³⁸ Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.168

³⁹ Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.165-180

eliminimin e qëndrimeve të njerëzve. Në komunikimin bindës, burimi që dërgon mesazhin, fushëveprimi i mesazhit dhe karakteristikat e personit që merr mesazhin janë të rëndësishme.⁴⁰ Për më tepër, nëse statusi dhe roli i personit ndryshojnë në mjedisin e tyre shoqëror, qëndrimet e tyre mund të ndryshojnë.⁴¹ Sidoqoftë, nëse personi mëson se mesazhi drejtuar tij është përcjellë me vetëdije, efekti në ndryshimin e qëndrimit është më pak.⁴² Nga ana tjetër, nuk duhet të anashkalohet se qëndrimet dhe motivet janë të ndryshme nga njëra-tjetra dhe mund të ndikojnë në sjellje. Ndërsa qëndrimet janë më stabile dhe kanë të bëjnë me personalitetin e individëve, motivet drejtohen drejt një qëllimi dhe sjellja përfundon me arritjen e qëllimit. Nga ana tjetër, për shkak të forcës së motiveve herë pas here, mund të vërehen ndryshime në sjellje.⁴³

1.6. Perceptimi shoqëror

Është perceptimi i personit për objektet, ngjarjet dhe situatat nën ndikimin e shoqërisë dhe mjedisit shoqëror në të cilin ai jeton dhe formon qëndrimet dhe sjelljet e tij në përputhje me rrethanat. Meqenëse njeriu është një etnitet shoqëror, njerëzit i perceptojnë mesazhet brenda objektit të këtij efekti. Njerëzit organizojnë situata shoqërore në një nivel të thjeshtë në mënyrë që të jenë në përputhje me shoqërinë. Megjithatë është me rëndësi jetike që njerëzit të kuptojnë të gjitha llojet e objekteve, ngjarjeve, situatave dhe të përshtaten me jetën shoqërore, ata e bëjnë këtë sipas ngjashmërive, dallimeve dhe lidhjeve të tyre.⁴⁴ Në perceptimet shoqërore, ekziston një mënyrë për të perceptuar të tjerët, por kur ato tregojnë një funksion të njëanshëm dhe mashtrues, tendencat mashtruese dhe të shtrembëruara mund të ndodhin edhe në qëndrime dhe sjellje me efektin e perceptimeve personale. Në procesin e perceptimit shoqëror, karakteristikat e perceptuesit janë shumë të rëndësishme. Tiparet e personalitetit, gjykimet mbi vlerat, edukimi i personit, këto ndikojnë në perceptimin e të tjerëve në përputhje me ato karakteristika. Kuptimi, njohja dhe pranimi i personit që percepton e bën më të lehtë për ta të kuptojnë dhe pranojnë të tjerët. Nga ana tjetër, karakteristikat e personit të perceptuar janë gjithashtu të rëndësishme dhe perceptimi realizohet nga perceptuesi në mënyrën më të shkurtër dhe më të thjeshtë. Karakteristikat individuale të personit që duhet të perceptohet, statusi dhe roli i tij në shoqëri dhe cilësitë e tij të dukshme ndikojnë ndjeshëm në perceptimin e tij.⁴⁵ Perceptimi, i cili ndikohet nga

⁴⁰Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.146

⁴¹Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.152-153

⁴²Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.143

⁴³Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.150-152

⁴⁴Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.118

⁴⁵Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.153-154

karakteristikat personale, vlerëson lëvizjet e njerëzve të tjerë duke i kategorizuar ato në mendje dhe kryen veprimtari të perceptimit shoqëror duke ripërtërirë informacionin e marrë në fillim sipas informacioneve të reja. Në këtë proces, çdo informacion që mund të arrihet nga personi i perceptuar siguron që perceptuesi krijon një vlerë ose nuk krijon vlerë në mendjen e tij për të bërë komente.⁴⁶ Njerëzit bashkëveprojnë me njerëz të tjerë rreth tyre në nivele të ndryshme dhe kjo tregon se perceptimi shoqëror është një formë e perceptimit selektiv dhe aktiv. Në perceptimin shoqëror, është e nevojshme të përmenden efektet e variablave të ndryshëm, si dhe efektin e stimulit. Perceptimi shoqëror nuk është një situatë që mund të krijohet vetëm nga personi i perceptuar, ndikohet nga pritjet, motivimi, nevoja, pëlqimet, përvojat e perceptuesit dhe ajo që transferohet nga të tjerët. Ekzistojnë ndryshime në perceptimin e objekteve dhe njerëzve për sa i përket marrëdhënies dhe efektit. Për këtë arsye, perceptimi shoqëror, në të cilin njerëzit perceptohen, sjell një proces më kompleks sesa perceptimi i objektit, sepse është më e lehtë dhe më e kuptueshme të bësh përfundime logjike dhe zgjidhje rreth lëvizjes dhe ndryshimeve të gjendjes së sendeve, ndërsa të kuptuarit e sjelljes njerëzore, ngjarjeve dhe situatave që rrjedhin prej tyre është pak më e komplikuar dhe mund të ndikohet nga shumë ndryshime.⁴⁷ Disa parime të përgjithshme që rrjedhin nga natyra e individëve janë gjithashtu të rëndësishme në krijimin e perceptimit shoqëror. Njerëzit formojnë përshtypjet e tyre për të tjerët përmes përgjithësismit dhe i kushtojnë vëmendje tiparit më të mrekullueshëm dhe të shquar të perceptimit. Secili prej individëve të perceptuar është i organizuar duke i klasifikuar ata sipas grupit të cilit i përkasin në radhë të parë dhe duke ngarkuar karakteristikat e asaj klase në vend se të perceptohen si individë. Nevojat dhe qëllimet e perceptuesit ndikojnë gjithashtu në mënyrën se si të tjerët i perceptojnë.⁴⁸ Formimi i perceptimeve shoqërore, statusi, roli, qëllimi dhe emocionet e perceptimit, pamja fizike, goditja vizuale, ekstraktimi i tipareve të personalitetit bazuar në sjelljen, karakteristikat e grupit dhe klasës së perceptuar, perceptimet negative, perceptimi i paragjykitimeve pozitive dhe mungesa e skepticizmit janë faktorë direkt efektivë. Për të lehtësuar jetën e personit, perceptimi ndodh në mënyrë më të shkurtër, në mënyrë më të shpejtë, bazuar në këshillat e para të marra. Në rastet kur nevoja për të qenë e saktë është e fortë, nevoja për të pasur më shumë informacione për të perceptuarit, në rastet kur të perceptuarit nuk i plotësojnë kriteret dhe grupimet e mëparshme, mund të jetë e mundur të krijohen perceptime duke menduar më me kujdes, në

⁴⁶Efe İ, "Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi", faqe 21-22

⁴⁷Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.118

⁴⁸Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.39

mënyrë sistematike.⁴⁹ Kur njerëzit transferojnë informacione për një person tjetër, ata shpesh veprojnë njëanshëm. Ky tregim, pozitiv ose negativ, në disa raste mund të çojë në formimin e gjykimeve më të mprehta sesa narratori në perceptuesin. Ajo që është e efektshme këtu është marrëdhënia, ndjenjat dhe pritjet midis personit që percepton dhe personit të përmendur.⁵⁰ Për shkak të krijimit të tyre, njerëzit kanë nevojë dhe kanë motivim të besojnë, të kuptojnë dhe të parashikojnë se çfarë po ndodh përreth tyre, të jenë në përputhje me mjedisin dhe të kontrollojnë mjedisin e tyre. Burimi i parë që njerëzit i referohen kur vlerësojnë sjelljen e të tjerëve është vlefshmëria shoqërore dhe vlerësimi. Sidoqoftë, për të përcaktuar tendencat e njerëzve, duhet të vlerësohet nëse sjellja e perceptuesit kryhet nga vullneti i tij i lirë ose nga ndonjë presion.⁵¹

Llojet e perceptimit shoqëror mund të shpjegohen si më poshtë:

- a) Perceptimi reflektues: perceptimi i dikujt për personin tjetër i fituar nga të tjerët
- b) Perceptimi selektiv: Matja e të tjerëve sipas vlerave të veta
- c) Perceptimi krahasues: Perceptimi i personit sipas karakteristikave të personit që i pëlqen
- d) Perceptimi balancues: Supozimi se marrëdhënia midis dy njerëzve të perceptuar në të njëjtën kohë perceptohet reciprokisht nga vetë ata
- e) Perceptimi stereotip: Perceptimi i personit sipas karakteristikave të perceptuara të grupit të cilit ai i përket, sesa karakteristikave të tij⁵²

1.7. Ndikimi shoqëror, përshtatja dhe grupi shoqëror

Njeriu është një etnitet shoqëror që prek dhe preket nga mjedisi njerëzor. Në përputhje me këtë ndërveprim, njerëzit kanë tendencë të ndryshojnë mendimet dhe ndjenjat e të tjerëve për arsye të ndryshme. Nga ana tjetër, individët mund të ndryshojnë qëndrimet dhe sjelljet e tyre duke u ndikuar nga të tjerët. Pavarësisht sesa njerëz të ndryshëm janë nga njëri-tjetri, këto ndryshime fillojnë të zhduken për arsye të ndryshme gjatë jetës së tyre në shoqëri. Në këtë kontekst, ndikimi shoqëror është ndryshim i krijuar nga gjykimet, qëndrimet dhe idetë e dikujt, ndërsa mbeten të ndikuar nga gjykimet, qëndrimet dhe idetë e të tjerëve. Njerëzit perceptojnë dhe

⁴⁹Shelley E. Taylor, “Sosyal Psikoloji”, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.40-44

⁵⁰Shelley E. Taylor, “Sosyal Psikoloji”, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.49-52

⁵¹Shelley E. Taylor, “Sosyal Psikoloji”, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.52-54

⁵²Oğuz M, “Toplumsal Algılar ve Bireye Yansıyan Yönü”,

http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=814:toplumsal-alg-ve-bireysel-bakayansyanlar-&catid=54:sivil-toplum-bilinci&Itemid=132 faqe.2.

vlerësojnë faktorët shoqërorë që ndikojnë në to sipas forcës së tyre, kohës, vendit dhe numrit të njerëzve që ndikojnë.⁵³ Pavarësisht perceptimeve dhe qëndrimeve të tyre, individët priren të ndryshojnë besimet dhe sjelljet e tyre në përputhje me standardet e grupit nën ndikimin e mjedisit dhe shoqërisë.⁵⁴ Perceptimi shoqëror mund të ndryshojë në varësi të strukturës shoqërore. Karakteristikat e strukturës shoqërore janë renditur si ndërveprim, integritet dhe klasë. Ndërveprimi konsiston në komunikim dhe marrëdhënie të dyanshme me njëra-tjetrën nga elementët që përbëjnë shoqërinë. Ndërveprimi sjell integritet me të. Integriteti përcaktohet si vazhdim i marrëdhënies midis elementeve të shoqërisë. Megjithëse gjendja e integritetit vazhdon në formën e pajtimit dhe konfliktit, gjendja e pamundësisë për të përmbushur funksionet e një prej elementeve të shoqërisë çon në shpalosje, në këtë rast integriteti është tronditur. Nga ana tjetër, megjithëse klasa ekziston në shkallë të ndryshme në të gjitha llojet e shoqërisë, fakti që një klasë bëhet dominuese në një shoqëri ndikon në integritetin shoqëror dhe ndërveprimin në këtë drejtim dhe mund të shkaktojë konflikte interesi. Në këtë kontekst, formohen masa dhe perceptimet e masave ndryshojnë brenda kornizës së elementeve të përmendur.⁵⁵ Studime të ndryshme kanë zbuluar që edhe nëse shumica e njerëzve e dinë të vërtetën dhe kundërshtojnë perceptimin e tyre, ata pajtohen me gjykimin e grupit për arsye të ndryshme. Këtu, edhe nëse dikush beson në korrektësinë e gjykimit të tij, edhe nëse do të thotë të kundërshtojë me perceptimet e veta, ai zbaton vendimin e gabuar të shumicës, i cili quhet sjellje e nënshtruar. Sidoqoftë, pika më e rëndësishme në sjelljen e nënshtrimit dhe pajtueshmërisë është se kur arsyeja ose presioni që shtyn kundër tij të zhduket, sjellja e personit do të kthehet në të vjetrën në përputhje me perceptimin dhe gjykimin e tij, pasi që sjellja e njerëzve ndryshon, plotësisht varet nga bindja e tyre.⁵⁶ Theksohen aspektet pozitive të konformitetit kulturor me individët. Njerëzit shfaqin sjellje pajtueshmërie për shkak të dashurisë dhe të vërtetës dhe për të hequr qafe presionet e menjëhershme.⁵⁷ Tendenca për t'u pajtuar varet nga shkalla e besimit në njohuritë e grupit dhe shkalla e besimit në vendimet e marra. Pika e injorancës së grupit zvogëlon sjelljen e pajtueshmërisë. Nga ana tjetër, sa më komplekse dhe e vështirë të jetë tema, aq më e madhe është tendenca e njerëzve për t'u pajtuar. Mbështetja në njohuritë dhe përvojat e veta zvogëlon sjelljen

⁵³Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.159-162

⁵⁴Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.212

⁵⁵ Kongar E, "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği", 17.b., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013, faqe.282-286.

⁵⁶ Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.214-215

⁵⁷Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.216

e pajtueshmërisë.⁵⁸ Madhësia e grupit në të cilin është personi, frika nga invertimi me të tjerët, nevoja e grupit për të bashkëpunuar, forca e lidhjes së personit me grupin, madhësia e grupit, situata ballë për ballë, pozicioni, respektimi dhe rolet, dëshira për ndryshim, shpërblimet, shtërngimi, njohuritë e ekspertit, pafuqia, etj. Bindja ndaj ligjit / autoritetit dhe ndikimi i fortë i pakicave, sistematike, këmbëngulëse në grup ndikojnë në sjelljen e pajtueshmërisë.⁵⁹ Njerëzit formojnë grupe shoqërore brenda realizimit të qëllimeve të përbashkëta dhe si rezultat i perceptimit të tyre ndaj njëri-tjetrit. Ekzistojnë masa shoqërore në jetën shoqërore, si dhe grupe. Demonstruesit e protestës mund të citohen si shembuj të turmave aktive dhe turmave demonstruese që mund të konsiderohen midis llojeve të masave shoqërore, dhe ky grup është bërë së bashku për një qëllim specifik për një arsye dhe shpesh është shkatëruese.⁶⁰ Nga ana tjetër, grupet kanë efekte të ndryshme tek individët. Meqenëse individët u përkasin disa grupeve, ata përshtaten me rregullat e grupit, por ato gjithashtu mund të shfaqin sjellje të ndryshme kur janë vetëm në besnikërinë dhe pritjet e tyre ndaj grupit. Përveç kësaj, derisa individët të pranohen në grupin që duan të hyjnë, ata respektojnë rregullat specifike për grupin dhe përpiqen të veprojnë sipas sistemit të sjelljes së grupit. Megjithëse besimet dhe vlerat gjithashtu kanë ndikim në largimin ose jo të grupit, ekzistenca e grupeve alternative është gjithashtu e rëndësishme. Për më tepër, grupi gjithashtu ka efektin e ndryshimit të qëndrimeve të individëve në një mënyrë negative ose pozitive.⁶¹ Një veçori tjetër që tërheq vëmendjen në grupet shoqërore është se masat e marra nga individët kur janë vetëm nuk tregohen në grup ose i kushtohet më pak vëmendje. Sepse ndërsa në grup, ka çështje të tilla si të menduarit se qëllimet janë legjitime, se ato nuk do të dëmtohen, besimi se grupi kundërshtar është i paefektshëm dhe budallenj, provat kundër grupit nuk mund të shihen, presioni i drejtuar kundër njerëzve me mosmarrëveshje mbrenda grupit, praktika e censurimit të anëtarëve të grupit, dhe mendimi se ekziston konsensusi.⁶²

⁵⁸Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.163

⁵⁹Shelley E. Taylor, "Sosyal Psikoloji", Ankara: İmge Kitabevi, 2010, faqe.217-226

⁶⁰Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.179-187

⁶¹Güney S, "Sosyal Psikoloji", 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe.205-209

⁶²Tutar H, "Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar", Ankara: Seçkin, 2013, faqe.411-412

KREU II

Menaxhimi i perceptisionit

2.1. Historia dhe zhvillimi i menaxhimit të perceptimit

Historia e menaxhimit të perceptimit fillon me historinë e njerëzimit. Që në moshat e hershme ka pasur një përpjekje për të ndikuar dhe tërhequr masat, për të zhvilluar qëndrimet dhe sjelljet e tyre në mënyrë që të fitojnë luftërat, të ruajnë paqen dhe të arrijnë qëllime të tjera. Praktika e parë e paplanifikuar dhe e paorganizuar në menaxhimin e perceptimit, përmendur në veprën e "Artit të Luftës", shkruar për taktikat ushtarake dhe luftën nga komandanti kinez Sun-Tzu. Metodot e përmendura në punën e Sun-Tzu janë akoma të vlefshme, veçanërisht në fushat e menaxhimit të perceptimit dhe luftës psikologjike, dhe ende tërheqin vëmendjen nga menaxherët e perceptimit. Disa sugjerime të Sun-Tzu-së në punën e përmendur janë si më poshtë;

- Injoroni çfarë është e mirë në vendet armiqësore.
- Hiqeni famën e vendeve armiqësore dhe hidhni një hije mbi famën e tyre dhe bëni njerëzit e tyre të përçmojnë kur të vijë koha.
- Përfitoni nga bashkëpunimi i njerëzve të thjeshtë dhe të mbrapshtë.
- Përhapni mosmarrëveshje dhe grindje midis njerëzve të armikut.
- Bëni traditat e kundërshtarit tuaj për të qeshur.

Sun-Tzu deklaroi gjithashtu se të gjitha luftërat ishin të bazuara në parimet e mashtrimit dhe konfuzionit. Disa nga sugjerimet që ai dha në këtë kontekst janë për të fshehur fuqinë dhe për tu shfaqur i dobët ndaj armikut, për ta bërë atë të ndihet i largët kur është afër armikut, të jetë pranë kur është larg, të bëjë një armik të zemëruar, edhe më gabim për të bërë një gabim, për të sulmuar armikun duke e parë të dobët dhe për ta sulmuar atë kur është i papërgatitur.⁶³

Së bashku me Sun-Tzu, në historinë botërore, ka shumë udhëheqës shtetërorë dhe ushtarë që zbatojnë me shkathtësi luftimin psikologjik dhe menaxhimin e perceptimit. Hannibali duke përdorur elefantët si një taktikë të luftës psikologjike, si Cengiz Han dhe Cesar që janë mjeshtrat e rëndësishëm psikologjikë të luftës dhe menaxherët e perceptimit të historisë.⁶⁴ Për më tepër, gjatë gjithë historisë, shtete të ndryshme janë angazhuar në luftime psikologjike, propagandë dhe aktivitete të menaxhimit të perceptimit sipas identitetit të shtetit dhe udhëheqësve. Themeli i një operacioni të suksesshëm është të keni informacion të mjaftueshëm, të hollësishëm dhe të saktë

⁶³ Pamukoğlu O, Sun Tzu (orijinal edisyon), "Savaş Sanatı", İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014, faqe.20.

⁶⁴ Özdağ Ü, "İstihbarat Teorisi", 4.b, Ankara: Kripto Kitaplar, 2010, faqe.236.

në lidhje me kombin, shtetin dhe grupet e synuara sepse, njohja e objektivit (targetit) është një nga kërkesat kryesore që menaxhimi i perceptimit të jetë i suksesshëm. Kinezët kanë përdorur shumë mirë luftimet e brendshme për të shkatërruar Perandoritë Hun, Göktürk dhe Mongole, dhe kanë mbrojtur veten e tyre me këto metoda. Para se ushtritë mongole të vinin në fushën e betejës, ata bënë propagandë se ishin një ushtri shumë e fortë dhe e madhe në mjedis dhe se ata do të shkatërrojnë armikun, ky ishte një shkatërrim psikologjik. Nga ana tjetër, në vend që ti frikësonin, Osmanët bënë propagandën e tyre duke iu afruar njerëzve të vendeve ku ata pushtuan me tolerancë. Për këtë qëllim, ata dërguan dervishë dhe tregtarë në rajonet që planifikuan të pushtonin.⁶⁵ Data e parë kur filloi të zbatohet lufta psikologjike e organizuar, e vazhdueshme dhe sistematike ishte viti 1622, kur Papa Gregori XV bëri propagandë të katolicizmit kundër protestantizmit. Fjala propagandë, e cila u përdor për herë të parë në këtë datë, u përdor në sensin e përhapjes.⁶⁶ Në atë kohë, Kisha Romake krijoi një organizatë të quajtur "Kongragatio de Propaganda Seedling", që do të thotë "Shoqëria e përhapjes së besimit". Në kohën kur filloi Reforma protestante, Kisha katolike përdori këtë term për herë të parë në një tekst të shkruar duke krijuar "Zyrën e Papës XV Gregory Papag Propaganda" për të forcuar dhe rivendosur besimin katolik. Deri në krijimin e kësaj njësie propagande, kisha u përpoq të përhapte besimin katolik vetëm me fuqinë e armëve, kur pa se kjo dha rezultate të pasuksesshme.⁶⁷ Propaganda politike, e cila përdoret sot, filloi me Revolucionin Francez të 1789-ës dhe u zhvillua në periudhën në vijim. Në shekullin e tetëmbëdhjetë, termi propagandë u bë një tërësi strategjish për prodhimin e kuptimeve politike, drejtimin e mendimeve dhe perceptimeve, prodhimin e vlerave dhe simboleve shoqërore.⁶⁸ Megjithatë SHBA tregon arsyen për të marrë pjesë në Luftën e Parë Botërore për ti dhënë fund luftës, është ndër faktet e njohura që qëllimi i saj kryesor është të pushtojë dominimin në botë. Duke kuptuar rëndësinë e propagandës, Shtetet e Bashkuara, në mënyrë që të marrin mbështetjen e popullit dhe të justifikojnë pjesëmarrjen e tyre në luftë, në publik, përdorej përcjellja tematike: "Babi, çka ke bërë gjatë luftës së madhe? "Komisioni i Informimit publik" u krijua, gjithashtu në SHBA, në këtë periudhë, me qëllim që të menaxhohej perceptimi i popullit.⁶⁹ Nga ana tjetër, edhe pse koncepti i menaxhimit të perceptimit ka hyrë së

⁶⁵ Yılmaz S, "21.Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat", 2.b, İstanbul: Milenyum, 2007, faqe.94

⁶⁶ Özdağ Ü, "İstihbarat Teorisi", 4.b, Ankara: Kripto Kitaplar, 2010, faqe.236.

⁶⁷ Ersaydı Ç, "Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü faqe.4-5

⁶⁸ Ersaydı Ç, "Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü faqe.5

⁶⁹ Ersaydı Ç, "Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü faqe.8

fundmi në literaturë, ai është i ndërthurur me koncepte të tilla si propagandë, luftë psikologjike, diplomaci publike, fuqi të lehtë, dhe madje edhe marrëdhënie me publikun.

2.2. Menaxhimi i perceptimit në ditët e sotme

Edhe pse metodat e përdorimit të forcës, frikësimit, etj., të cilat janë metodat e para të përdorura për të mposhtur armikun që nga e kaluara, kanë dhënë rezultate në një afat të shkurtër, është vërejtur që problemet e reja ndodhin në një afat të gjatë ose problemi i vjetër rishfaqet. Armiku që nuk bindet ose nuk e pranon humbjen, ka potencialin të veprojë për të fituar duke fituar forcë dhe duke përdorur metoda të ndryshme në procesin vijues. Fakti që faktorët që aktivizojnë njerëzit dhe përcaktojnë sjelljet e tyre janë mendimet, shpresat, besimet, dëshirat, nevojat dhe frika e tyre, e cila bashkon aftësinë e sjelljeve të njerëzve për t'u menaxhuar sipas dëshirave të tyre, besimeve, nevojave dhe frikës.⁷⁰ Së bashku me konceptin e menaxhimit të perceptimit të konceptuar pas modernizmit, fjalët e gjeneralit kinez Sun-Tzu "Aftësia e vërtetë është të nënshtrohet armiku pa luftuar", është ripunuar nga një këndvështrim tjetër.⁷¹ Natyra e psikologjisë njerëzore është e hapur për faktorë të jashtëm. Për këtë arsye, qeveritë, ndërmarrjet, organizatat e mediave dhe organizatat e paligjshme mund të manipulojnë faktet për interesat e tyre. Grupet në fjalë mund të ndikojnë në këtë proces me faktorë të jashtëm artificialë, siç janë media dhe dinamika e grupit duke bërë që perceptimi i realitetit të jetë i ndryshëm. Këtu, jo-informacioni nuk paraqitet, ai paraqitet nga inicimi i informacionit ose stili i lëvizjes ndërmjet informacionit të saktë. Kështu që, psikologjia e grupit që duhet të bindet është mësuar me situatën e re, me menaxhimin e perceptimit.⁷²

Të kuptuarit, i cili përcakton dhe formon marrëdhënien e individit me mjedisin, është baza e menaxhimit të perceptimit. Meqenëse të kuptuarit është një situatë objektive, individuale specifike, menaxhimi i perceptimit është i përgatitur për sistemet e të kuptuarit të njerëzve dhe gjithashtu menaxhon komunikimin.⁷³ Meqenëse perceptimi ndikon në qëndrimet dhe sjelljet, menaxhimi i tyre është i suksesshëm në administrimin e perceptimeve. Menaxhimi i perceptimit varet nga ajo çfarë do të thotë audienca dhe si. Meqenëse personi reagon në përputhje me

⁷⁰Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.148

⁷¹Öksüz H, "Algı Yönetimi ve Sosyal Medya", İdarecinin Sesi Dergisi, S: Mayıs/Haziran 2013,

⁷²Ersaydı Ç, "Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü faqe 3

⁷³Efe İ, "Kurumsal Açından Algı ve Algı Yönetimi", faqe 23

perceptimet e tyre, sjellja e personit mund të drejtohet nga menaxhimi i perceptimit.⁷⁴ Bazuar në përkufizimin e menaxhimit të perceptimit nga Departamenti i Mbrojtjes i SHBA-së, ku aktivitetet që janë praktikuar në forma dhe emra të ndryshëm janë përkthyer në letërsi, mund të thuhet se menaxhimi i perceptimit ka dy elemente themelore. E para është mashtrimi, nëse diçka është e vërtetë apo jo. Një faktor tjetër është verifikimi. Këtu, mendimet e mospajtimeve të rreme janë përhapur përpara një informacioni të saktë dhe të pa saktë, dhe perceptimet dhe mendimet e audiencës udhëhiqen nga inputet për çështje ku audienca e synuar është mungesa e informacionit.⁷⁵ Në menaxhimin e perceptimit, realiteti i formuar nga perceptimi i personit ose i grupit të synuar bëhet më i rëndësishëm se vetë realiteti. Situata e perceptuar vlerësohet si e vërtetë pavarësisht nga realiteti. Qëllimi i menaxhimit të perceptimit është krijimi dhe ruajtja e mbështetjes publike brenda ose jashtë vendit për të fituar vlefshmëri dhe ruajtje për të synuar qëndrimet dhe sjelljet e audiencës së synuar në drejtimin e dëshiruar.⁷⁶ Ndërsa krijon menaxhimin e perceptimit, objektivi/qëllimi përcaktohet strategjikisht. Pas përcaktimit të qëllimit, si rezultat i hulumtimeve gjithëpërfshirëse që synojnë objektivin, gjendja kundërshtuese, njerëzit, institucionet përcaktohen dhe proceset e vendimmarrjes dhe proceset e zbatimit të objektivit përcaktohen duke marrë parasysh shumë pika si: kultura, besimi, përvojat e kaluara. Gjatë aplikimit të menaxhimit të perceptimit, metoda më e mirë që konsiderohet të jetë efektive në audiencën e synuar vendoset duke llogaritur rreziqet e mundshme dhe duke siguruar mjedisin më të përshtatshëm për aktivitetet, dhe më pas procesi i aplikimit vazhdon me një mekanizëm të vazhdueshëm kthyes. Falë reagimeve, taktikat mund të ndryshohen, riorganizohen, zbatohen në përgjigje të veprimtarive të menaxhimit të perceptimit të grupit kundërshtar dhe në disa raste, zbatimi mund të përfundojë. Në praktikën e menaxhimit të perceptimit, një strategji ndryshe përcaktohet për secilin qëllim dhe zhvillohet një proces i ndryshëm.⁷⁷ Në praktikën e menaxhimit të perceptimit, nuk ka diçka të tillë që të sigurojë që qëllimi është vërejtur. Këtu edhe nëse rezultati do të jetë kundër masës herë pas here, përmendet që audienca e synuar sillet nën efekte të ndryshme dhe sillet drejt qëllimit të dëshiruar. Në formën e tij më të thjeshtë,

⁷⁴Tutar H, "Simetrik ve Asimetrik İletişim Bağlamında Örgütsel Algılama Yönetimi", 1.b, Ankara:Seçkin, 2008, faqe .103-104.

⁷⁵Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.148

⁷⁶Efe İ, "Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi", faqe 24

⁷⁷Efe İ, "Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi", faqe 25-27

fushatat zgjedhore ose aktivitetet e kryera nga kompani, kryesisht fushatat reklamuese, përqendrohen kryesisht në fitimin ose shitjen në përgjithësi, pas përfitimit të komunitetit.⁷⁸

Në përgjithësi, karakteristikat e menaxhimit të perceptimit janë renditur si më poshtë;

a) Qëllimi, dëshira, nevoja, pritja, arsimi, kultura dhe përvojat e audiencës së synuar duhet të dihen.

b) Besimi dhe besimi i audiencës së synuar ndaj praktikuesit, eliminimi i pasigurive.

c) Duke iu përgjigjur nevojës, duke bërë një logjikë në lidhje me nevojat dhe kërkesat e informacionit të synimit.

d) Të zgjidhë mosmarrëveshjet midis tyre duke vendosur kërkesa të ndryshme informacioni me rëndësi.

e) Krijimin e një mjedisi bashkëpunimi dhe negocimi midis vendimmarrësve, duke siguruar funksionimin e njëkohshëm dhe pajtueshmërinë e praktikave të menaxhimit të perceptimit,

f) Menaxhimi i burimeve të tjera të të dhënave dhe minimizimi i inputeve negative të ndikimeve të jashtme për të mbështetur menaxhimin e perceptimit.

g) Ti ndajë burimet duke marrë parasysh trendet në mënyrë që të sigurojë informacione të dorës së parë për ngjarjet që mund të ndodhin në të ardhmen e afërt.

h) Të bëjë përsëritje për vazhdimin e menaxhimit të perceptimit të krijuar dhe kështu të natyralizojë sa më shumë situatën.⁷⁹

2.3. Aktorët dhe mjetet e menaxhimit të perceptimit

Menaxhimi i perceptimit përdoret nga çdo individ, qoftë me vetëdije ose pa vetëdije, në përputhje me dëshirat dhe dëshirat e individëve. Për më tepër, ai zbatohet nga sisteme të zhvilluara, nga departamente të ndryshme, nga kompani në të gjitha fushat, veçanërisht në shitje dhe marketing. Praktikuesit e menaxhimit të perceptimit përfshijnë grupe të të gjitha madhësive, organizata joqeveritare, parti politike, organizata të paligjshme, organizata mediatike, shoqata, agjensi, kompani, etj. Ata përdorin praktikën e menaxhimit të perceptimit në përputhje me qëllimet e veta dhe largpamësinë. Menaxhimi i perceptimit zbatohet edhe nga shtetet në nivele

⁷⁸ Özönur D, “İktidarın Zihin Yönlendirme Ekibi: Bela Timi”, Birgün Pazar Gazetesi, 22/09/2013

⁷⁹ Tutar H, “Simetrik ve Asimetrik İletişim Bağlamında Örgütsel Algılama Yönetimi”, 1.b, Ankara: Seçkin, 2008, faqe.105-107

të ndryshme brenda dhe jashtë vendit në formën e tij më të planifikuar dhe profesionale. Shtetet janë të vetëdijshëm se suksesi i menaxhimit të perceptimit varet nga fakti se ata nuk e kuptojnë se ata janë të ekspozuar ndaj menaxhimit të perceptimit nga audienca e synuar. Për këtë arsye, ka departamente të ndryshme, veçanërisht organizatat e inteligjencës, për aplikime të menaxhimit të perceptimit dhe shumë mjete përdoren gjatë aplikimeve. Megjithëse bota e globalizuar ofron përparësi të ndryshme për njerëzit dhe komunitetet, ajo sjell gjithashtu disa mangësi për audiencën e synuar në drejtim të menaxhimit të perceptimit. Media globale (media klasike dhe sociale), cikli i vazhdueshëm i lajmeve, njoftimet e lajmeve të menjëhershme, informacioni në kohë reale, lehtësia e internetit dhe përgatitja e lajmeve, gjithashtu mund të ndikojnë në ndjeshmërinë e audiencës së synuar.⁸⁰

Ndër mjetet më të rëndësishme në procesin e menaxhimit të perceptimit, ka mjete të tilla si media e shkruar dhe vizuale, media sociale, reklamata, njoftimet, posterat, si dhe shtreimbërimi, përhapja e thashethemeve dhe shprehjeve. Pika e përbashkët e këtyre mjeteve është se ato janë të përgatitura duke marrë parasysh ndjeshmëritë e synuara dhe janë përdorur në një planifikim të caktuar. Për më tepër, të gjitha metodat dhe mjetet e përdorura në aplikimet e menaxhimit të perceptimit përdoren gjithashtu për kundër-aplikime.

2.4. Proceset e menaxhimit të perceptimit

Në praktikën e menaxhimit të perceptimit, faktorët që ndikojnë në perceptimin janë me rëndësi parësore, dhe menaxherët e perceptimit i analizojnë këta faktorë sipas audiencës së synuar dhe formojnë hapat e zbatimit. Kështu, perceptimi i audiencës është i drejtuar dhe ka për qëllim të shfaqë qëndrimin dhe sjelljen e dëshiruar. Për të arritur qëllimin përfundimtar në menaxhimin efektiv të perceptimit, duhet të merren parasysh hapat e mëposhtëm;

- a) Identifikimi i të gjithë aktorëve social që do të ndikojnë në rezultatet dhe arritjen e synimeve.
- b) Përcaktimi i dy ose tre çështjeve që duhen menaxhuar si faktorë dallues.
- c) Identifikimi i mesazheve që do të kenë një ndikim emocional në palët e interesuara dhe të përqendruara të interesit social të brendshëm dhe të jashtëm bazuar në këto çështje.

⁸⁰Efe I, “Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi”, faqe 32.

d) Mund të matet përdorimi i teknikave themelore të komunikimit që do të fitojnë trurin dhe zemrën e palëve të interesuara sociale, përcaktimin e perceptimeve aktuale, krijimin e mesazheve të përqendruara dhe sjelljet e dëshiruara.

e) Kur përcaktoni mesazhin, duke marrë parasysh atë që pala tjetër percepton, duke përcaktuar pengesat e perceptimit të palës tjetër.

f) Konsideroni se si rrymat aktuale në fushën e komunikimit ndikojnë në perceptimin e mesazheve.

g) Duke u përpjekur në mënyrë aktive të dëgjoni palën tjetër dhe të jeni të vetëdijshëm se dialogu i ndërsjelltë e rrit efektin e perceptimit dhe komunikimit, duke krijuar një komunikim dypalësh.

h) Krijimi i një mendimi të përbashkët në lidhje me objektivat dhe përfitimi nga reagimet.

i) Të dish që perceptimet dhe stili nuk mund të zëvendësojnë kurrë mangësitë në vlera.⁸¹

Në këtë proces, ku procesi i komunikimit është shumë i rëndësishëm, menaxherët e perceptimit duhet t'i kushtojnë vëmendje edhe faktorëve të tillë si përshtatja me vlerat e audiencës së synuar, duke i kushtuar vëmendje kulturës së audiencës së synuar, shfaqja e një qasje përtej pritjeve, të qenit i lig dhe përqëndrimi në rezultat. Teknika që do të zhvillohet në këtë proces duhet të përgatitet duke marrë parasysh misionin, vizionin, strukturën e autoritetit, qëllimet arsimore, qëllimet akademike dhe pritjet intelektuale. Menaxheri i perceptimit, gjithashtu mund të përfitojë nga elemente jolegjitime, herë pas here në rrugën e qëllimit të tij dhe kritikën e sjella në menaxhimin e perceptimit janë përqendruar në këtë çështje.⁸²

Në praktikën e menaxhimit të perceptimit, është e rëndësishme të menaxhoni informacionin që qarkullon me shpejtësi me botën globalizuese. Ruajtja e informacionit është më afër të qenit në gjendje të ndikojë në masë. Për shkak se shoqëria nuk është në pjesën që prodhon informacionin, është ana që merr informacionin, domethënë pjesa që informohet, kështu posedon fuqinë për të ndikuar në masat, të cilët posedojnë informacionin dhe përdorin informacionin në mënyrën më efektive.⁸³

⁸¹Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.158

⁸²Özer M, "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri", Karadeniz Araştırmaları, 2012, S.33, faqe.161-162

⁸³Karakaş A, "Fransa Haklıdır", Milat Gazetesi, 16/01/2013.

2.5. Suksesi në menaxhimin e perceptimit

Për menaxhimin e suksesshëm të perceptimit, para së gjithash kërkohet një menaxher perceptimi me cilësi dhe sasi të mjaftueshme dhe staf komunikimi, si dhe një proces shumë i detajuar i planifikuar. Sidoqoftë, procesi i menaxhimit të perceptimit, në varësi të karakteristikave të objektivit, mund të përmbajë aplikime që përfshijnë audiencë shumë të madhe, me buxhet dhe zgjerime, me vëllime të mëdha të zhvilluara nga specialistë për kushte të veçanta. Nga ana tjetër, nuk ka asnjë metodë të vetme të menaxhimit të perceptimit. Për suksesin e menaxhimit të perceptimit, në secilin aplikim përcaktohet një strategji e re, për qëllimin dhe përcaktohen mënyra alternative të planifikuara për secilin problem që mund të haset gjatë zbatimit.⁸⁴

Elementet që duhet të jenë në një nivel minimal për të siguruar që menaxhimi i perceptimit është i suksesshëm, renditen si më poshtë;

- a) Të përmbushen vlerat e audiencës së synuar.
- b) Ti kushtojë vëmendje kulturës së audiencës së synuar.
- c) Të merret një përjasje përtej pritjeve.
- d) Përdorimi i një shprehje të thjeshtë që nuk është ngatërruese.
- e) Të përqëndrohet në rezultatin.
- f) Për të matur efektin e aktiviteteve të kryera gjatë aplikimit në masë.
- g) Të bazohet në fakte.
- h) Duke përsëritur mesazhin, për të siguruar adoptimin, përhapjen dhe qëndrueshmërinë e tij brenda audiencës së synuar.
- i) Për të menaxhuar ndryshimet dhe problemet që mund të lindin.
- j) Për të adresuar ndjenjat e audiencës së synuar sesa mendimit dhe logjikës.⁸⁵

Nga ana tjetër, disa praktika të menaxhimit të perceptimit mund të konsiderohen të suksesshme edhe nëse ato shfaqen brenda një kohe të shkurtër dhe i lënë praktikuesit në një situatë të vështirë. Këtu, kriteri për sukses është nëse qëllimi është arritur. Nëse rezulton se shoqëria ose audienca e synuar është mashtruar, ngjarjet në zhvillim mund të përfshijnë humbje, marrëveshje dhe rregulla të pakthyeshme. Prandaj, edhe nëse praktikuesit janë në një situatë të

⁸⁴ <http://www.haber7.com/roportaj/haber/987669-yeni-turkiye-algisi-ile-ilgili-onemli-tespitler>

⁸⁵ Özkan A, "Halkla İlişkiler Yönetimi", 2.b, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Sosyal Yayınlar, 2009, faqe.104,

vështirë, qëllimi do të arrihet. Është e mundur vetëm të parandaloni praktikën e menaxhimit të perceptimit që dëmtojnë shoqërinë, shkaktojnë polarizimin dhe t'i bëjnë grupet intolerantë të dëgjojnë njëri-tjetrin. Megjithatë kriteret e suksesit të aplikacioneve të kundërta janë të njëjta, koha është faktori më i rëndësishëm për sukses në aplikacionet e kundërta. Në kundër-praktikë, mendimet dhe qëllimet e praktikuesve përcaktohen saktë. Duke u përpjekur të parandaloni që audienca e synuar të ndikohet vetëm nga aplikacioni, propaganda shpjeguese ose agresive bëhet në drejtim të kundërt.

Pasi të flasim për perceptimin dhe menaxhimin e perceptimit, ne e kuptojmë se nuk është vetëm një situatë që shqetëson individët ose sektorin privat. Ashtu si një person i famshëm përpiqet të tregojë veten më mirë tek njerëzit dhe të fitojë tifozë, partitë politike mund të përpiqen të fitojnë zgjedhjet, dhe pastaj t'i mbajnë votuesit që ai fitoi me menaxhimin e perceptimit. Në disa raste, partitë politike pasi mbërrin në pushtet, mund ta aplikojnë këtë metodë për të mbizotëruar shtetet e tjera ose vendet e ndryshme të rajonit. Shembulli dhe analiza e kësaj teze/hulumtimi është Republika e Turqisë. Turqia do të shqyrtohet në tri periudha të ndryshme. Do të shqyrtohet se si është krijuar perceptimi për këtë shtet, si ka vepruar shteti pa vetëdije dhe pa qëllim se krijon një perceptim, dhe si ka vepruar për ndryshimin e perceptimit negativ apo gabim që është krijuar në periudhat e mëparshme. Do të ekzaminohet se si shteti dhe pushtetarët me karakteret e tyre, fetë, kulturat, ndikojnë dhe se si ky efekt krijon perceptim në vende të ndryshme, veçanërisht në popujt që jetojnë në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

KREU III

3. PERCEPTIMI DHE KOMUNIKIMI I SHTETIT TURK NË PERIUDHA TË NDRYSHME

Në këtë tezë, kur shikoja pikëpamjen e popujve që jetojnë në Maqedoninë e Veriut për turqit në periudha të ndryshme, unë kam pasur nevojë të flas për periudhën osmane. Meqenëse Maqedonia e Veriut ishte nën pushtimin e Perandorisë Osmane, nuk ishte e mundur të ekzaminohej si një perspektivë për një vend tjetër. Sidoqoftë, unë shqyrtova se si njerëzit që jetonin në rajonin e Maqedonisë së Veriut e kishin perceptimin ndaj Perandorisë Osmane në pika të ndryshme.

3.1. Perceptimi dhe komunikimi i turqve me popujt e ndryshëm në periudhën e Perandorisë Osmane

Perandoria Osmane është një perandori e themeluar në fund të shekullit XIII në Azinë e Vogël veriperëndimore, gjëgjësisht në rrethinën e Bilexhikut dhe Sëgytit, nga kreu fisnor Oguz turk.⁸⁶ Pas vitit 1354, osmanët kaluan në Evropë, dhe me pushtimin e Ballkanit, Udhëheqësia Osmane u kthye në një perandori transkontinentale. Osmanët i dhanë fund Perandorisë Bizantine në vitin 1453 me pushtimin e Kostadinopojës nga Mehmet Fatihu. Gjatë shekujve XVI dhe XVII, në kulmin e fuqisë së saj nën sundimin e Sulejmanit të Madhërisëm, Perandoria Osmane ishte një perandori shumëkombëshe e shumëgjuhëshe, që sundonte mbi pjesën më të madhe të Evropës juglindore, pjesë të Evropës qendrore, Azisë perëndimore, Kaukazit, Afrikës veriore, dhe Birit të Afrikës.⁸⁷ Në fillimin e shekullit XVII vendet nën patronazhin Osman dhe kohëzgjatja e tyre nga Osmanët janë si në vazhdim: Bullgaria (545 vjet), Greqia (363 vjet), Serbia (539 vjet), Mali i Zi (539 vjet), Bosnje dhe Herzegovinë (539 vjet), Kroacia (539 vjet), Maqedonia (539 vjet), Sllovenia (250 vjet), Rumania (490 vjet), Sllovakia (20 vjet), Hungaria (160 vjet), Moldavia (490 vjet), Ukraina (308 vjet), Azerbajxhani (25 vjet), Gjeorgjia (400 vjet), Armenia (20 vjet), Qipro Jugore (293 vjet), Qipro Veriore (293 vjet), Territori Jugor i Rusisë (291 vjet), Polonia (25 vjet), Bregu juglindor i Italisë Otranto dhe rrethina e saj (20 vjet),

⁸⁶ Caroline F., *Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire, 1300–1923*, 2013 Basic Books. faqe. 2,

⁸⁷ Quataert D., *The Ottoman Empire, 1700–1922*, 2005, Cambridge University Press. faqe. 4

Shqipëria (435 vjet), Bjellorusia (25 vjet), Lituania (25 vjet), Letonia (25 vjet), Kosova (539 vjet), Vojvodina (166 vjet). **Azia-** Irak (402 vjet), Siria (402 vjet), Izraeli (402 vjet), Palestinë (402 vjet), Jordan (402 vjet), Arabia Saudite (399 vjet), Jemen (401 vjet), Oman (400 vjet), Emiratet e Bashkuara Arabe (400 vjet), Katar (400 vjet). Bahreini (400 vjet), Kuvajti (381 vjet), Tokat perëndimore të Iranit (30 vjet), Liban (402 vjet). **Afrika-** Egjipt (459 vjet), Libi (394 vjet), Tunizi (308 vjet), Algjeri (313 vjet), Sudan (397 vjet), Eritrea (350 vjet), Djibouti (350 vjet), Somalia (350 vjet), Emri osman: Zayla plazhe Kenya (350 vjet), Plazhet e Tanzanisë (250 vjet), rajonet Veriore të Adadit (313 vjet), pjesë e Nigerit (300 vjet), territori verior i Mozambikut (150 vjet), Maroku (250 vjet), Sahara Perëndimore (250 vjet), Mauritania (250 vit), Mali (300 vjet), Senegal (300 vjet), Gambia (300 vjet), Guinea Bissau (300 vjet), Guinea (300 vjet), pjesë e Etiopisë (350 vjet). **Vendet e lidhura me Kalifatin**, Myslimanët Indianë, Pakistani, Myslimanët e Indisë Lindore, Bangladeshi, Singapori, Malajzia, Indonezia, Khanates Turkestan, Nigeria, Kameruni. **Vende ku Marina Osmane ishte në periudha të ndryshme:** Franca, Spanja, Anglia, Monako, Holanda, Norvegjia, Islanda, Irlanda, Gjibraltari, Danimarka, Skocia, Myanmar, Japonia.⁸⁸

3.1.1. Qasja në menaxhim

Lidhur me cilësinë e administratës turke në Anadoll, Prof. Claude Cohen bën fjalë e mëposhtme nga historiani Sirian Mihael, një Monofizikan (një interpretim i krishterë) Patriark: "Sulltan Mesud (Sunduesi Seljuk I.) në Rum (Anadoll). Shumica e kombësive janë grekë. Për shkak të integritetit dhe rregullsisë së administrimit të turqve, ata preferojnë të jetojnë me të ... sepse turqve nuk u interesojnë sekretet e shenjta ... të hetosh sesi jeton fenë dikush dhe për këtë arsye të ndëshkosh dikë, është diçka që shkon kundër tyre. Për këtë arsye ata janë e kundërta e grekëve që janë tradhtarë dhe fanatik." ⁸⁹ Është një traditë shumë e vjetër dhe një politikë shtetërore që turqit i tolerojnë komunitetet në të cilat ata sundojnë, ky tolerim nuk kufizohet vetëm tek osmanët. Tradita libertariane filloi nga Hititet deri në Selcuksat, nga Gokturkat në Gaznel, nga Mongolët deri tek Osmanët.⁹⁰

⁸⁸ <https://belgelerlegercektarih.com/2012/06/13/osmanli-hakimiyeti-ve-himayesi-altinda-kalmis-ulkeler-ve-sureleri/>

⁸⁹ Cohen C "Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler" 1984, faqe.212

⁹⁰ Taş.K, Osmanlı Yönetim Sanatı, Doğu Kitapevi, 2014, faqe 14

3.1.2. Rendi Osman

Në tokat bizantine që ata pushtuan, Osmanët shpronësuan fermat e mëdha të zotërve feudal në emër të shtetit, por ua lanë tokat e fshatarëve të krishterë. Fshatarët grekë në kombësinë osmane jetuan një jetë më të mirë sesa administrata Bizantine, pasi praktikat kryheshin në punët tokësore që kujdeseshin për njerëzit. Fshatarët nën shtypjen feudale thonë se "lloji (drejtësia) e siguruar nga administrata turke shpëtoi të varfërit nga shtypja dhe persekutimi i fisnikërisë"⁹¹, dhe shkuan në kombësinë osmane me dëshirën e tyre. Në veprën e tij me titullin Turqit në Anadoll para Perandorisë Osmane, Cohen tha se turqit "kurrë nuk kanë mbaruar historinë e ndonjë komuniteti kudo që kanë shkuar dhe se turqit përzihen me ato shoqëri".⁹² Turqit, me përshtatshmërinë e tyre të admirueshme, sipas Cohen, "gjithmonë i kanë lejuar të tjerët të krijojnë atë që akoma nuk e kanë krijuar, edhe kur nuk mund të jenë krijues".⁹³

Rendi juridik i privilegjuar që Perandoria Osmane zbatoi pa bërë asnjë dallim midis myslimanit dhe të krishterit siguroi një gamë të gjerë lirie në sferën ekonomike dhe sociale. Ky urdhër çliroi popullin e krishterë të Bizantit, i cili më parë ishte shfrytëzuar nga tregtarët perëndimorë, i vendosi ata në një jetë biznesi më të prosperuar dhe më të besueshme.⁹⁴

3.1.3. Shoqëria

Shoqëria përbëhej nga dy shtresa, ushtari dhe reja. Populli jo-ushtarak, "reja", i paguante taksat shtetit. Në praktikën politike osmane, ushtarët dhe reja u ndanë me rregulla të rrepta.⁹⁵ Sa i përket origjinës shoqërore, kushteve të rritjes dhe detyrës zyrtare, klasa ushtarake ishte e ndarë në dy si shpatë dhe laps.⁹⁶ Populli përbëhej nga kombe myslimane dhe jomyslimane.⁹⁷ Jomyslimanët gjithashtu nuk iu nënshtruan ndarjes nga shoqëria, përveç pagimit të taksës "cizye". Ndërsa jeta e bashkësisë myslimane ishte formuar nga Sheriati, ishte e mundur të ruhej mënyra e jetesës lokale sipas feve dhe zakoneve të kombeve të ndryshme.⁹⁸ Cizye është një lloj takse e mbledhur nga jomyslimanët në vendet islamike.⁹⁹ Ajo e merr burimin e saj nga ajeti i 29-të i kohës së Tawba; "Luftoni ata që u janë dhënë në libra, të cilët nuk besojnë në All-llahun dhe

⁹¹ "Tarih III-Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri" Kaynak Yay, 2001, faqe.40

⁹² Cohen C "Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler" 1984, faqe.13

⁹³ Cohen C "Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler", 1984, faqe.67

⁹⁴ Akdağ M "Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi", Cem, 1995, faqe.370

⁹⁵ İnalıcı H. Osmanlı İmparatorluğu - Toplum ve Ekonomi. Eren Yayıncılık. 1996 faqe. 31-40.

⁹⁶ Kollektif. Türkiye Tarihi 2 Osmanlı Devleti 1300- 1600. Cem Yayınevi. faqe. 129.

⁹⁷ (<https://web.archive.org/web/20120710210634/http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2003-2-16.pdf>)

⁹⁸ <https://web.archive.org/web/20140112014826/http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1220/1813.pdf>

⁹⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük

ditën e fundit, të cilët nuk e dinë se All-llahu dhe i dërguari i tij e kanë ndaluar, dhe të cilët nuk e përvetësojnë fenë e vërtetë (Islamin), derisa të poshtërohen dhe ta dorëzojnë Cizyen me duart e veta."¹⁰⁰ Është një taksë e mbledhur nga të krishterët dhe hebrenjtë, që besojnë në librat e dërguar nga jo-myslimanët, të cilat janë në varësi të shtetit Islam, në përputhje me Sheriatin. Tatimpaguesit ishin marrë nën mbrojtjen e shtetit sa i përket pronës dhe sigurisë së jetës dhe të gjitha llojeve të të drejtave, dhe u lanë të lirë në fe, në jetën e përditshme dhe në aktivitetet ekonomike. Cizye ishte një taksë kryesore një herë në vit që merrej vetëm nga burrat jo-myslimanë dhe nuk merrej nga persona me aftësi të kufizuara, gra, fëmijë dhe zyrtarët e feve.¹⁰¹

¹⁰⁰Quran, surah taubah, 29 ayat

¹⁰¹[http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1775051653_08_Kocaoglu_\(155-167\).pdf](http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1775051653_08_Kocaoglu_(155-167).pdf)

3.2. Perceptimi dhe komunikimi i turqve dhe shtetit turk me popujt që jetonin në Maqedoni në periudhen e Republikës së Turqisë nga 1920-2000

Me humbjet e tokës pas Luftës Osmano-Ruse 1877-1878 (Lufta 93) dhe Luftës Ballkanike të vitit 1912, filluan ditë shumë të vështira për myslimanët në Ballkan, veçanërisht Bosnjën, Kosovën, Maqedoninë dhe Thrakën Perëndimore.¹⁰² Një milion e gjysmë myslimanë u bënë imigrantë dhe iu desh të emigrojnë në Rumeli dhe Anadoll. Pas Luftës Ballkanike në 1912, katërqind mijë mysliman u bënë refugjatë pas problemeve të ngjashme. Gjashtëqind mijë mysliman u viktimizuan gjatë masakrave dhe migracionit. Rritja e presioneve ishin arsye e mjaftueshme për të rritur migracionin dita ditës.¹⁰³ Për shembull, në mes viteve 1923-1933 nga Jugosllavia njëqind e dhjetë mijë persona, mes 1923-1938, njëqind e pesëmbëdhjetë mijë persona nga Rumania, mes 1923-1949, dyqind e njëzet mijë persona nga Bullgaria, dhe mes 1923 – 1945, katërqind mijë persona nga Greqia u detyruan të migrojnë në Turqi duke i lënë të gjithë pasuritë e tyre.¹⁰⁴

Trojet e Anadollit, të cilat ishin të lodhura nga Luftërat Ballkanike dhe më pas Lufta e Parë Botërore, prapë e patën suksesin për të fituar Luftën e Pavarësisë. Në vazhdim me marrëveshjen në Lozanë u caktuan kufijtë e Republikës së Turqisë. Në vitin 1923, Kuvendi i parë i Republikës së Turqisë filloi me shpalljen e Republikës. Mustafa Kemal Atatürk e kishte themeluar Republikën në kushte të vështira sepse vendi ishte shkatërruar plotësisht për shkak të luftës që zgjati me vite.¹⁰⁵ Kjo gjendje e keqe, në periudhat e mëparshme të Republikës së Turqisë krijoi një krizë ekonomike dhe bujqësore, vendi filloi të varfërohet. Ndërsa nga udhëheqësia e Atatürkut filloi të rritet përsëri ekonomia e Turqisë. Pas vdekjes së Atatürkut në vitin 1938, stilet e udhëheqësve, politika, krizat ekonomike, e humbi shpresën, interesin dhe lakminë e popullit që jetonin në rajonin e Maqedonisë për Republikën e Turqisë. Edhe turqit që jetonin në Maqedoni, nuk e morrën mbështetjen nga Turqia dhe e humbën shpresën dhe besimin ndaj shtetit turk. Shembull për këtë është Organizata Yücel e cila përbëhej nga turqët që jetuan në Maqedoni, për qëllim e kishin ta mbajnë gjallë gjuhën turke në Maqedoni. Sipas informacioneve që permban libri i Mehmed Ardixhit (një nga themeluesit e Organizatës Yücel)

¹⁰² Greene.F, “93 Harbi” İz Yayıncılık, 2018, faqe 8

¹⁰³ Mangaltepe.İ, Balkanlar ve Göç, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013, faqe 12

¹⁰⁴ <http://www.gercek hayat.com.tr/uskupten-mektuplar/anavatanin-yucelciler-borcu/>

¹⁰⁵ <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/efendiler-yarin-cumhuriyeti-ilan-edecegiz-iste-ataturkun-en-guzel-cumhuriyet-sozleri-5415488/>

në vitin 1947, shkruan se para se vendimi i ekzekutimit t'u lëshohet anëtarëve të organizatës, ata shkuan në Ankara për të treguar për vështirësitë e tyre në atdhe dhe për të kërkuar ndihmë. Por ata ktheheshin me duart e tyre bosh me përgjigjen që morën nga Ismet İnönü, që ishte udhëheqësi i kohës.¹⁰⁶ Përgjigjja e Ismet İnönü-it përfshinte këto fjalë: "Jashtë kufijve të Turqisë nuk e pranoj asnjë pakt kombëtar dhe mysliman. Koha është shumë e rëndë. Turqia duhet të merret me vështirësitë që i ka. Mos e lodhni kokën e Turqisë".¹⁰⁷ Myslimanët që nuk kishin ndërmend të largoheshin nga Ballkani me çdo kusht dhe vazhduan të jetonin në këto troje, duhej të luftonin kundër të gjitha llojeve të presionit, përfshirë taksat e rënda, plaçkitjet, vrasjet dhe ndalimet fetare.

¹⁰⁶<https://www.milligazete.com.tr/haber/1197638/makedonya-da-musliman-direnisi-yucel-hareketi>

¹⁰⁷Ardıcı M, Yücelciler, 1947, faqe. 16

3.3. Perceptimi dhe komunikimi i Turqve dhe shtetit turk me popujt që jetojnë në Maqedoninë e Veriut pas vitit 2000

Me fillimin e mijëvjeçarit të 3-të, ndodhën shumë ngjarje që ndryshuan fatin e gjithë botës. Paniku i ‘Antrax’-it (shabllon) i ngjashëm me virusin ‘Covid 19’, të cilin e përjetojmë sot, rritjen e dhunës në Lindjen e Mesme, zgjedhja e George W. Bush si president i SHBA-ve, arrestimi i ish-presidentit të Jugosllavisë, Slobodan Millosheviç dhe transferimi i tij në Hagë, dobësimi i ekonomisë botërore, fuqia në rritje e BE-së, kalimi në monedhën e përbashkët, pranimi i Kinës në Organizatën Botërore të Tregtisë, ngjarjet në samitin e G-8-ës dhe masakrat kundër familjes mbretërore në Nepal, janë vetëm disa zhvillime që janë regjistruar në kalendarin e ngjarjeve të rëndësishme në vitin 2001. Ndërsa, të gjitha këto gjëra ishin ngjarje të tilla tronditëse, më tronditës ishte sulmi ndaj Qendrës Botërore të Tregtisë në Nju Jork, i cili njihet si sulmi i 11 shtatorit, i cili është akoma ngjarja më e rëndësishme dhe që ne ende po e përjetojmë, ku filloi lufta e SHBA-së kundër terrorizmit.¹⁰⁸ Ndryshimi në Turqi ishte dalja në sipërfaqe e një partie të re politike e njohur si ”Drejtësi dhe zhvillim” (AKP), e cila erdhi në pushtet brenda një kohe të shkurtër dhe bëri ndryshime të mëdha¹⁰⁹. Kjo parti politike është ende në pushtet edhe sot. Nëse shqyrtojmë shkurtimisht themelimin e kësaj partie, do të kuptojmë se si ndikon tek popujt që jetojnë në Maqedoninë e Veriut. Në shqyrtimin vijues, do të kuptohet më qartë. Erdogan, i cili është lideri i partisë, ka parashtruar qëllimin për t’i shërbyer shoqërisë në fushatën e tij të parë zgjedhore.¹¹⁰ Meqenëse ishin zgjedhjet e para të përgjithshme në të cilat partia mori pjesë, asnjë mbështetje financiare nuk iu dha partisë nga Nënsekretariati i Thesarit. Prandaj, fushata zgjedhore u realizua me një buxhet të kufizuar. Prandaj, reklamat që mund të ndodhin në median tradicionale nuk u përdorën. Në fushatën zgjedhore të vitit 2002, sidomos në reklamat në hapësirat e natyrës së slloganeve 'ndizni dritat' që e dha mesazhin dhe që e krijoi perceptimin se votimi i kësaj partie do ta mbajë Turqinë në ditët me drita. Partia ka përcaktuar një vijë të qartë dhe ka paraqitur një qëndrim. Njerëzit kanë ardhur të përkrahin Erdoganin dhe AKP-në të shohin se çfarë do të bëjnë.¹¹¹ Erdogani prezantoi vizionin e tij për të nxjerrë në pah tek votuesit vlerat familjare dhe vlerat lokale. Nga ana tjetër, duke marrë përgjegjësinë nga historia e Turqisë është

¹⁰⁸ Aras B, 11 Eylül Öncesi ve Sonrası, 2007, Nesil Yayınları faqe 12

¹⁰⁹ Yavuz H, AK Parti, Kitap Yayınevi, 2010, faqe 5

¹¹⁰ Erdogan.R, Küresel Barış Vizyonu, Meydan Yayıncılık, 2012, faqe 21

¹¹¹ Göksu O, Ak Parti’nin Seçim Stratejileri ve Siyasal Kampanyaları: 2002-2014 Dönemi Analizi, faqe 10

raportuar të përqëndrohet në përmbushjen e këtyre përgjegjësiave.¹¹² Erdogan theksoi se të gjithë janë të lirë të respektojnë besime të ndryshme mbi larminë e besimeve në shoqëri dhe se njerëzit mund të jetojnë me besimet e tyre të qetë dhe nënvizoi se askush nuk mund të ndërhyjë në stilin e jetës dhe besimet e tyre.¹¹³ Në premtimet zgjedhore, Erdogan shprehu qëllimin e tij për të qenë i vetëm në pushtetin politik gjatë periudhës së zgjedhjeve. Erdogan ka dhënë mesazhe se problemet ekonomike do të zgjidhen. Është thënë se çështja e korrupsionit në vend do të eliminohet duke i kushtuar një rëndësi të madhe çështjes së korrupsionit.¹¹⁴ Në ueb faqen zyrtare të partisë së tij, janë fjalët e Erdoganit, ku informon për punët e realizuara. Ai thotë: ‘Një tjetër synim i rëndësishëm i politikës sonë të jashtme ka qenë forcimi i marrëdhënieve tona me vendet fqinje dhe roli ynë rajonal në një gjeografi të gjerë nga Ballkani në Kaukaz, nga Azia Qendrore në Lindjen e Mesme. Në këtë drejtim, ne kemi braktisur refleksat e politikës së jashtme bazuar në modelet tradicionale, indeksuar në perceptimin e kërcënimit dhe kemi ndërtuar paradigma të reja. Për këtë qëllim, ne kemi ndjekur politikat që drejtojnë parimet e "zero problemeve me fqinjët", "sigurinë për të gjithë", "integrimin ekonomik", "multikulturalizmin dhe bashkëjetesën paqësore".¹¹⁵ Në pjesën e vizionit të partisë shkruan: “Njëzet vjet më parë, ne parashtruam me shumë dashuri, një ideal të shkëlqyeshëm, të cilit i kushtohemi. Kjo është ideale për Turqinë që të bëhet një nga lojtarët kryesorë në bilancin global të pushtetit, kjo ishte për të rritur punonjësit e vendit vendimtar për paqen dhe stabilitetin në pronë. Ne kur bisedonim për idealet, na akuzonin se jetojmë në ëndrra. Kishte nga ata që nuk na besuan, duke thënë: "Si do ta bëni, si të ngresh një vend me një ekonomi që do të falimentojë, si do të behesh një aktor global dhe rajonal?" Por ne të gjitha i realizuam. Sot, Turqia është garancia e paqes dhe stabilitetit rajonal. Në këtë kontekst, kemi vepruar në dy parime themelore. Para së gjithash, ne kemi miratuar politika parimore dhe të përcaktuara bazuar në vlerat tona që lexojnë në mënyrë korrekte zhvillimet globale dhe rajonale, ndërmarrim hapat e nevojshëm në kohën e duhur, duke kapërcyer llogaritjet e interesit të menjëhershëm. Së dyti, perspektiva historike dhe strategjike e Turqisë duke riinterpretuar gjeografinë, bazuar në Turqi, vizionin tonë, strategjinë tonë dhe duke treguar zgjidhjet tona dhe ndjekim zhvillimet me qëllim që të përcjellim një politikë të jashtme dinamike. Një tjetër qëllim i rëndësishëm i politikës sonë të jashtme, rritjen e rolit të Turqisë në

¹¹² Miş N, Kuruluşundan Bugüne Ak Parti, SETA, 2018, faqe 37

¹¹³ Fuller.G, The New Turkish Republic, United States Institute of Peace Press 2007 faqe 39

¹¹⁴ Göksu O, Ak Parti'nin Seçim Stratejileri ve Siyasal Kampanyaları: 2002-2014 Dönemi Analizi, faqe 10

¹¹⁵ Erdoğan.R, Akparti Yerel Yönetim Vizyonu, 2014, AK Parti, faqe 20

sistemin e rendit ndërkombëtar; ishte për të rritur reputacionin, dukshmërinë dhe efektivitetin e saj dhe ngritjen e imazhit të shtetit. Para 20 viteve nuk kishte asnjë respekt në takimet ndërkombëtare për Turqinë. Tani Turqia e luan rolin më të rëndësishëm për zgjedhjet e problemeve në rajon. Si rezultat i kësaj perspektive dinamike, ne rritëm numrin e zyrave tona në shtetet tjera, i cili ishte njëqind e gjashtëdhjetë në 2002, sot është dyqind e tridhjetë e nëntë.¹¹⁶ Zëdhënësi i Ministrisë së Jashtme të Turqisë, Hamit Aksoy, duke iu referuar rrjetit të përfaqësive diplomatike jashtë vendit thotë: *"Dimensioni njerëzor i politikës së jashtme që ne ndjekim është gjithashtu shumë i rëndësishëm. Ne përpiqemi të zgjerohem në të gjitha pjesët e botës sa më shumë që të jetë e mundur."* Aksoy deklaroi se sipas të dhënave të vitit 2017 të indeksit të diplomacisë globale, në të cilën SHBA zënë vendin e parë me 273 përfaqësues, Kina u rendit e dyta me 268 përfaqësues dhe Franca u rendit e treta me 266 përfaqësues, 242 Përfaqësuesit e Rusisë dhe 229 zyra përfaqësuese në renditje e katërt është Turqia dhe Japonia, me hapje të reja në përfaqësitë e shteteve të huaja numri arrinë në 239 dhe Turqia e kaloi Japoninë.¹¹⁷ Sigurisht, këto numra janë ambasada dhe konsullata. Përveç këtyre, Turqia i afrohet popujve me përfaqësime të ndryshme. Këto përfaqësime që komunikojnë me njerëzit në vendet e ndryshme dhe që formojnë perceptimet rreth Turqisë.¹¹⁸

Tema kryesore e këtij punimi është të shqyrtohen këto përfaqësime të Turqisë, sidomos në vendin tonë. Në vazhdim, do të shqyrtohen institucionet turke në Maqedoni në pesë kategori të ndryshme. Si kategoritë për Ndihmë dhe Zhvillim, Arsim, investime në sektorin privat, Kulturë dhe Media.

¹¹⁶<https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>

¹¹⁷<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-dis-temsilciligi-olan-5-ulke/1058534>

¹¹⁸ Sender.O, Türkiye'nin Dış Politikası, İmge Kitabevi Yayınları 2020, faqe 61

KREU IV

4. Komunikimi i institucioneve turke dhe perceptimi i tyre te qytetarët e

Maqedonisë së Veriut

Tema kryesore e këtij punimi është të shqyrtohen këto përfaqësime të Turqisë, sidomos në vendin tonë. Në vazhdim do të shqyrtohen institucionet turke në Maqedoninë e Veriut në pesë kategori të ndryshme si: kategoria për ndihma dhe zhvillim do të shqyrtohet “Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim (TIKA)”, për arsim do të shqyrtohet Fondacioni Maarif dhe Shkollat Maarif, për investime dhe sektorin privat do të shqyrtohet “Oda Ekonomike Maqedoni e Veriut-Turqi (MATTO)”, për vlerat kulturore do të shqyrtohet institucioni “Junus Emre” dhe në kategorinë e mediave do të shqyrtohet “Agjencioni Anadolli”. Në të njëjtën kohë do të shqyrtohet edhe institucioni “YTB”. Kryesia e turqve jashtë vendit dhe komuniteteve mike që nuk ka zyra në Maqedoninë e Veriut, por komunikon me publikun e vendit, ofron për studentët e huaj që dëshirojnë të vijnë arsimin e lartë dhe ua mundëson të studiojnë me bursa.

4.1. TIKA

TIKA është themeluar në vitin 1992 për të zhvilluar një bashkëpunim të fuqishëm me hapësirat gjeografike që kanë lidhje të ngushta historike dhe kulturore me Turqinë, me në krye republikat turke që fituan pavarësinë pas përfundimit të Luftës së Ftohtë dhe shpërbërjes së Bashkimit të Republikave Sovjetike Socialiste (BRSS) në vitin 1991.¹¹⁹ Kjo agjenci, e cila mes viteve 1992-2002 ka realizuar 2.500 projekte me 12 zyrat e saj jashtë shtetit, falë politikës së jashtme aktive dhe parimore që Turqia ndjek, vazhdon të rrisë çdo ditë e më shumë numrin e shteteve në të cilat operon. TIKA është sot një organizatë globale që operon në 170 vende me 61 Zyra të Koordinimit të Programit në gjithsej 59 shtete. Me anë të projekteve të realizuara nga TIKA në vendet miqësore, Turqia synon të ndërtojë një brez paqësor. Në përputhje me kursin e caktuar nga Presidenti Recep Tayyip Erdogan duke thënë se “Turqia do të shkojë pranë nevojtarëve anembanë botës për t’i ndihmuar ata sadopak”,¹²⁰ TIKA e zgjatë dorën e ndihmës çdo

¹¹⁹ <https://www.trt.net.tr/shqip/kultura-dhe-arti/2019/01/04/institucionet-urelidhese-te-turqise-tika-1119403>

¹²⁰ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/109713/-turkiye-tarih-boyunca-oldugu-gibi-bugun-de-zalimin-karsisinda-mazlumun-yanindadir->

vit për më shumë zona dhe njerëz. Kudo që shkon, Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim vazhdon të prodhojnë dhe sendërtojnë projekte cilësore në çdo fushë të jetës së njeriut që nga lindja e deri në vdekje, me në krye arsimin dhe shëndetësinë. Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim, një prej hallkave të qytetërimit të vakëfeve, demonstroi në mënyrë konkrete qëndrimin e ndërgjegjshëm dhe humanitar të Turqisë duke çuar ndihma në zonat më të thella dhe vendbanimet më të largëta të botës. TIKA ndan me miqtë akumulimin dhe përvojën e Turqisë duke realizuar projekte zhvillimore ekonomike, sociale, kulturore dhe në shumë fusha të tjera të jetës në një hapësirë gjeografike mjaft të gjërë, nga Azia Qendrore deri në Ballkan dhe nga Afrika deri në Amerikën Latine dhe Azinë Jugore. Me rreth 25.000 projekte zhvillimore të konkretizuara deri më sot jashtë shtetit, kjo agjenci ka bërë të mundur plotësimin e nevojave të qindra-mijëra njerëzve të vuajtur duke ndërtuar rrugë, spitale dhe shkolla. Ajo kontribuon në fuqizimin e lidhjeve miqësore dhe në avancimin e marrëdhënieve ekzistuese të Turqisë me këto vende në stadin e merituar.¹²¹ Larmia e projekteve të realizuara nga TIKA përfshin një mori fushash, ku vlen të theksohen arsimi, shëndetësia, strehimi, shëndeti i nënës dhe fëmijës, bujqësia dhe blegtoria, transporti, prodhimi, punësimi, çështjet hidrike dhe higjieno-sanitare. Themelet e të gjitha këtyre projekteve formohen nga synimi për zhvillimin e bashkëpunimit afatgjatë mbi bazat e partneritetit të ndershëm dhe për mbështetjen e vendeve mike që ato të arrijnë kapacitetin e tyre institucional dhe njerëzor për të përdorur në mënyrë efektive resurset kombëtare. Në vitet e fundit, rreth 300 vepra të trashëgimisë së përbashkët historiko-kulturore në shumë vende të botës, nga Ballkani në Azinë Qendrore dhe nga Lindja e Mesme deri në Afrikë, janë restauruar dhe rigjallëruar nga TIKA. Qindra-mijëra pacientë po gjejnë shërim në spitale të ndërtuara nga Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim në Somali, Palestinë, Sudan, Pakistan, Kirgizi, Moldavi dhe në shumë vende të tjera. Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim, e cila deri më sot ka konkretizuar gati 4.250 projekte në fushën e arsimit duke përfshirë këtu edhe trajnime profesionale, në 5 vitet e fundit ka ndërtuar dhe rinovuar mbi 1.000 shkolla e objekte arsimore në Kolumbi, Palestinë, Niger, Maqedoni, Shqipëri, Afganistan dhe shumë vende të tjera. TIKA prodhon projekte të qëndrueshme në fushën e bujqësisë dhe blegtorisë për të mbështetur reduktimin e varfërisë, zhvillimin rural,

¹²¹[https://www.trt.net.tr/shqip/turqia/2019/01/18/institucionet-urelidhese-te-turqise-aktivitetet-e-tika-s-pjesa-2-](https://www.trt.net.tr/shqip/turqia/2019/01/18/institucionet-urelidhese-te-turqise-aktivitetet-e-tika-s-pjesa-2-1128057?fbclid=IwAR2-a8Tcq_YueCSbMGFK-8JjR4c7WPhs6gSQiDijiJVmfBZdUCsfGK9irJ8)

1128057?fbclid=IwAR2-a8Tcq_YueCSbMGFK-8JjR4c7WPhs6gSQiDijiJVmfBZdUCsfGK9irJ8

punësimin e grave, sigurinë ushqimore dhe kontributin në aktivitetet për rritjen e të ardhurave për të varfrit. Me synimin për të marrë masa ndaj thatësisë në kontinentin afrikan dhe për të siguruar që vendet afrikane të përdorin pasurinë e tyre për popullin e tyre, shkolla bujqësore e themeluar nga TIKA në Mogadisho, kryeqytet i Somalisë, tani është bërë një fakultet që do të prezantojë dhe promovojë teknikat bashkëkohore bujqësore në rajon. TIKA, e cila realizon projekte afatgjata për zhvillimin e bujqësisë në shumë vende të Ballkanit, ndihmon familjet e varfra dhe prodhuesit e vegjël që të rrisin ndjeshëm të ardhurat e tyre.¹²² Një hapësirë tjetër me prioritet e aktiviteteve të TIKA-s është krijimi i komplekseve moderne të prodhimit të mbështetura me trajnime profesionale në fusha të ndryshme. Fabrika e Prodhimit të Vajit të Ullirit në Abasan, themeluar nga TIKA në Gazë, ka qenë një projekt shembullor në aspektin e kontributit në punësimin dhe ekonominë e asaj zone. Deri në vitin 2017, 3.100 fermerë palestinezë të Gazës kanë marrë shërbime nga kjo sipërmarrje. Në vitin 2016, në këtë fabrikë janë prodhuar gati 5.000 tonë vaj ulliri dhe Bashkia Abasan ka fituar rreth 100 dollarë për ton.

Një qasje e re: Tipi Turk i Modelit të Ndihmës Zhvillimore

Me Tipin Turk të Modelit të Ndihmës Zhvillimore, TIKA paraqet një qasje të re ndërmjet agjencive të ngjashme të ndihmës për zhvillim:

- Pa kushte
- Me sinqeritet
- Me transparencë
- Me fokus njeriun
- Me përgjegjësi të ndërsjellë
- Me nxënie reciproke
- Me orientim nga kërkesa
- Me fokus zgjidhjen¹²³

4.1.1. Aktiviteti i TIKA-s në Maqedoninë e Veriut

Agjencia turke për bashkëpunim dhe koordinim (TIKA), e cila vepron në Maqedoninë e Veriut që nga viti 2005, ka realizuar më shumë se 1000 projekte deri më tani në këtë vend në

¹²² <https://www.trt.net.tr/shqip/kultura-dhe-arti/2019/01/04/institucionet-urelidhese-te-turqise-tika-1119403>

¹²³ <https://www.trt.net.tr/shqip/turqia/2019/01/11/institucionet-urelidhese-te-turqise-aktivitetet-e-tika-s-pjesa-1-1123319>

fusha të ndryshme, siç janë: arsimi, shëndetësia, infrastruktura dhe mbrojtja e trashëgimisë kulturore. TIKA vazhdon përpjekjet e saj për të siguruar që çdo fëmijë të arsimohet në mënyrë të barabartë pavarësisht përkatësisë etnike dhe fetare. Deri më sot, ajo ka rinovuar 38 shkolla fillore, të mesme dhe universitete, prej të cilave 24 janë riparuar dhe 14 janë ndërtuar, që janë bërë shkolla të dalluara në rajonet ku gjenden, duke u shërbyer rreth 15 mijë nxënësve dhe studentëve. TIKA ka kontribuar në zhvillimin e infrastrukturës fizike dhe informatike të institucioneve për të rritur produktivitetin e tyre, duke lehtësuar qasjen në shërbimet publike, ndërsa poashtu ka organizuar edhe programe trajnimi për rritjen e kapaciteteve të personelit të institucioneve publike. Me qëllim të reduktimit të vështirësive të popullsisë në qasjen në shërbimet shëndetësore, TIKA ka kryer rinovimin e spitaleve dhe qendrave shëndetësore dhe ka realizuar projekte mbështetëse duke ofruar pajisje mjekësore dhe mobilje spitalore. Kjo agjenci, gjithashtu ka siguruar pajisje mjekësore moderne dhe ka bërë rinovimin e qendrave shëndetësore për të reduktuar vdekshmërinë e foshnjave në Maqedoninë e Veriut. Kjo organizatë nga Turqia ka realizuar riparimin dhe furnizimin e repartit të higjienës dhe para sterilizimit në spitalin "Nënë Tereza" në Shkup.

Mbështetje për zhvillimin bujqësor

Në kuadër të aktiviteteve në Maqedoninë e Veriut, TIKA gjithashtu zhvillon dhe zbaton projekte për rigjallërimin e ekonomisë dhe promovimin dhe diversifikimin e prodhimit. Projekti për zhvillimin e perimeve në serra në Maqedoninë Lindore, Projekti për zhvillimin e bletarisë, Projekti për përmirësimin e cilësisë së orizit dhe prodhimit dhe projekti për zhvillimin e pemëve janë projekte të realizuara nga TIKA, e cila, me projekte në fushën e bujqësisë dhe blegtorisë në Maqedoninë Lindore, ku mbizotërojnë kushte ekonomikisht të rënda, kontribuon në zhvillimin rural. Në Maqedoninë e Veriut, TIKA gjithashtu ka realizuar aktivitete sociale dhe kulturore në bashkëpunim me organizatat joqeveritare që kontribuojnë në krijimin e një brezi paqësor në Ballkan dhe ruajtjen e vlerave kulturore.

Tika dhe trashëgimia e përbashkët historike dhe kulturore në Maqedoninë e Veriut

Duke synuar kontributin në ruajtjen e trashëgimisë së përbashkët historike dhe zhvillimit të turizmit kulturor të Maqedonisë së Veriut, TIKA ka marrë përsipër restaurimin e shumë xhamive dhe trashëgimisë historike në këtë vend. Në fshatin Koxhaxhik të Komunës së Qendër

Zhupës, agjencia turke realizoi Projektin e shtëpisë muze të Ali Riza Efendiut, babait të Mustafa Kemal Atatürkut, si dhe riparoi ndërtesën e Akademisë Ushtarake në Manastir, ku Atatürku, themeluesi i Turqisë moderne, u arsimua mes viteve 1896 dhe 1899. TIKa pasuroi trashëgiminë kulturore duke përfunduar projektet e restaurimit të Xhamisë së Is-hak Çelebiut në Manastir, Xhamisë Husein Shah në Shkup, Xhamisë Mustafa Pasha në Shkup dhe Xhamisë Mahmud Aga në Radanjë, ndërsa aktualisht janë duke vazhduar punimet për restaurimin e Xhamisë Sulltan Murad dhe Xhamisë Allaxha në Shkup. TIKa poashtu ka zgjatur dorën e ndihmës për personat e prekur nga katastrofa e përmbytjeve që goditi Maqedoninë në gusht të 2015 e që mori jetën e njëzet e dy personave. Kryetari i atëhershëm, Teoman Tiryaki theksoi si tregues i solidarizimit të Turqisë në fushën e humanizmit, TIKa që nga dita e parë ka bërë shqyrtimin e nevojshëm të situatës dhe ka vlerësuar mungesat urgjente. “Që nga dita e parë e katastrofës së përmbytjeve ne si TIKa, në cilësi të Republikës së Turqisë, ishim një nga organizatat e para zyrtare që intervenuam në rajon. Në kuadër të nevojave, ne u përpoqëm t’i mënjanojmë problemet duke ofruar për rreth 600-700 familje, produkte higjienike, ushqime, veshmbathje, apo çfarëdo nevojë tjetër në ato çaste”.¹²⁴

4.1.2. Komunikimi i TIKa-s dhe perceptimi tek qytetarët

TIKA në përgjithësi nuk është një institucion që komunikon drejtpërdrejtë me njerëzit. TIKa është një organizatë që apelon ndaj masave të mëdha, bashkëpunon dhe mbështet institucionet që shërbejnë. Si rezultat, ne shohim që TIKa është një organizatë që bën gjëra të rëndësishme për të mirën e publikut, por në përgjithësi nuk komunikon drejtpërdrejtë me publikun. Si një shembull i kësaj, pas një ceremoni të ndjekur nga presidenti i TIKa në fshatin Koç Ali në Maqedoninë Lindore, presidenti filloj të komunikojë me fshataret. Kur e pyti një grua të moshuar, ”a keni deni nevoj që mund tju ndihmojm? ajo tha, ”Ne kishim një problem me ujë, bir. Por erdhi një burrë me emrin TIKa. Ai solli ujë në fshatin tonë. Zoti e bekoftë këtë njeri të quajtur TIKa ... ” mund të tregohet.¹²⁵ Aktivitetet e treguara në Maqedoni kanë rritur vlerën e saj dhe te njeften kohe edhe imazhi i Turqisë është zhvilluar në një kuptim pozitiv. Shembuj të kësaj janë fjalët e zyrtarëve të shtetit, Në iftarin e organizuar nga TIKa ne vitin 2019, ku mori pjesë Presidenti i Maqedonisë së Veriut, Stevo Pendarovski , në fjalimin e tij të mbajtur para të

¹²⁴<https://www.aa.com.tr/sq/balkan/tika-ka-realizuar-mbi-900-projekte-n%C3%AB-maqedoni/1344971>

¹²⁵ <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yasarsungu/tika-diye-bir-adam-28623>

pranishmëve, tha se TIKA-s me projektet e saj në shumë sfera kontribuon në Maqedoninë e Veriut. "TIKA me kalimin e viteve u bë simboli i frymës së solidaritetit dhe shpërndarjes turke, dhe këtë qasje e shfaqën jo vetëm ndaj turqve ose muslimanëve por të gjithë qytetarëve të mi pa marrë parasysh përkatësinë e tyre etnike, fetare ose gjuhësore".¹²⁶

Bashkëpunimet e TIKA-s, të cilat mund të punojnë dhe mbështesin në mënyrë të barabartë me çdo institucion, përfitojnë njerëz dhe lënë një ndikim pozitiv. Bashkëpunimi dhe mbështetja e TIKA-s me institucionet shtetërore, institucionet komunale është përfundimisht e dobishme për popullatën maqedonaes, shqiptare, etj. Rinovimi i institucioneve arsimore, projektet fitimprurëse për popullin, pasurimi i institucioneve shëndetësore, arritja e vendeve fetare në pamjen e tyre origjinale, aktivitetet organizuese dhe seminarët që rrisin ndërgjegjësim ngjallin vlerësim në të gjitha segmentet, janë disa nga shembujt. Mbështetja e tyre, pavarësisht racës, fesë, gjuhës dhe natyrisht lënë një ndikim të mirë për TIKA dhe Republikën e Turqisë, në të njëjtën kohë edhe transformon perceptimin negativ ekzistues në pozitiv.

Në hapjen e repartit për higjienë dhe para sterilizim të spitalit të specializuar për obstetrikë dhe gjinekologji, "Nënë Tereza" Çair në Shkup, drejtori i spitalit Bashkim Ismaili tha, "Ne i kërkuam TIKA-së të rinovojë departamentin e higjienës dhe sterilizimit të spitalit tonë dhe të sigurojë pajisjet. Ne morëm një përgjigje pozitive dhe siç e shihni, ata bënë një mrekulli në spitalin tonë."¹²⁷

Në Universitetin Shtetëror të Tetovës, pas pranimit të një donacioni teknologjik nga kjo organizatë turke, janë shprehur se TIKA është një partnere e këtij institucioni të arsimit të lartë në Maqedoni. "Universiteti Shtetëror i Tetovës i falenderohet TIKA-s dhe drejtorit të saj në Maqedoni, Mahmut Cevik për realizimin e projektit për pajisje me kompjuterë të rinj digjital për USHT-në. Nga ana tjetër drejtori i TIKA-s për Maqedoninë e Veriut, Mahmut Cevik shtoi se TIKA investon në sfera të ndryshme dhe ka për qëllim që të mos bëjë ndarje etnike gjatë investimeve. Universiteti Shtetëror i Tetovës ka një ndikim të madh në arsimimin në Maqedoni, jo vetëm në Maqedoni por edhe në gjithë rajonin, është një universitet i ri dhe ka nevojë për t'u ndihmuar."¹²⁸

Në projektin për rritjen e cilësisë dhe prodhimit të orizit në Maqedoni, TIKA përshejtoi projektin e filluar vitin e kaluar për "Rritjen e cilësisë dhe prodhimit të orizit në Maqedoni".

¹²⁶ <https://www.aa.com.tr/en/turkey/tika-became-symbol-of-turkish-solidarity-sharing/1491639>

¹²⁷ <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/tika-dan-cayir-kadin-dogum-hastanesine-destek>

¹²⁸ <https://portalb.mk/10709-tika-e-turqise-i-dhuron-kompjutere-usht-se/>

Prodhimi i orizit në Maqedoni zhvillohet me mbështetjen e TIKA-s. Në Komunën e Koçanit, 80 prodhueseve të orizit ju ndanë 11 ton fara orizi nga llojet që përdoren edhe në Turqi. Në ceremoninë e zhvilluar në qendrën e Kulturës në Koçan, Kryetari i Komunës së Koçanit, Radko Dimitroski u shpreh se kjo krahinë njihet për kultivimin e orizit, vitet e fundit ka pasur një ulje të prodhimtarisë por kjo krizë do të tejkalohet me ndihën e TIKA-s.¹²⁹

4.2. Fondacioni Maarif

"Fondacioni Maarif" është e vetmja organizatë me autoritetin për të hapur institucione arsimore të drejtpërdrejta në emër të Republikës së Turqisë jashtë vendit. Qeveria turke themeloi fondacionin turk Maarif në vitin 2016, me qëllim të administrimit të shkollave jashtë vendit që e përdorin emrin e shtetit turk. Është krijuar për të siguruar dhe zhvilluar shërbime arsimore formale dhe joformale jashtë vendit bazuar në njohuritë dhe vlerat e përbashkëta të njerëzimit.

4.2.1. Fondacioni Maarif në Maqedoninë e Veriut

Ky fondacion në Maqedoninë e Veriut, i nisi aktivitetet në këtë vend duke e blerë shkollën "Woodrow Wilson School" në qytetin e Tetovës dhe e ndryshoi emrin në Maarif International Schools Tetovo. Maarif International Schools zhvillon procesin arsimor nga niveli parashkollor deri në atë të mesëm. Krahas ndërtesës në qytetin e Tetovës, fondacioni e zhvillon mësimin në nivelin parashkollor edhe në Shkup. Në shkollën e fondacionit në Maqedoni, e cila me ekipin administrativ prej 20 punonjësish dhe 70 mësimdhënës ofron arsim për rreth 500 nxënës.

4.2.2. Komunikimi i Fondacionit Maarif dhe perceptimi tek qytetarët

Drejtori i fondacionit, Dillioglu thotë: "Ballkani me afërsinë e tij gjeografike dhe historike, është një zonë të cilës Turqia i kushton rëndësi për shkak të lidhjeve shoqërore dhe kulturore. Pakicat që jetojnë në vend, kanë lidhje të forta me komunitetet e të afërmve, ka një numër të madh turq dhe shqiptarë me prejardhje nga Maqedonia që jetojnë në Turqi. Kemi besim dhe shpresë të pafund se marrëdhëniet do të vazhdojnë të forcohen". Fondacioni komunikon drejtpërdrejtë me publikun përmes shkollës së tij. Hapi i parë i këtij komunikimi është prezantimi

¹²⁹<https://www.trt.net.tr/shqip/ballkani/2014/05/09/tika-ndihmon-bujqesine-maqedone-64398>

i shërbimeve të shkolles përmes mjeteve promovuese siç janë: televizioni, radioja, mediat sociale dhe billboardet. Hapi i dytë është të ftoni qytetarët e të gjitha etniteteve duke organizuar ditë të hapura në shkollë. Një provim pranues mbahet në vazhdim, zgjidhen studentë të suksesshëm dhe fillojnë ditët e regjistrimit për pranimin e studentëve. Komunikimi i vazhdueshëm mbahet me nxënës dhe prindër edhe pas fillimit të vitit shkollor. Përveç nxënësve dhe prindërve rreth 150 mësues dhe kuadri janë gjithashtu të përfshirë në këtë komunikim.

Përshtypja që krijohet dhe hipoteza që e mbroj se *“Roli i organizatave dhe institucioneve të ndryshme nga Turqia është faktor kyç për përmirësimin e pamjes së shtetit turk te qytetarët e Maqedonisë së Veriut”* mund të shqyrtohet në takimin tim me drejtorin e shkollës, ku më informoi se ata morrën shkollën me 67 nxënës dhe shumë pak mësues, por për dy vjet arritën në numrin 150 kuadër arsimor dhe 450 nxënës. Në intervistat me stafin e shkollës, shqyrtova që sjellja e drejtorisë nga Turqia, kushtet e shkollës dhe ndjeshmëria në lidhje me pagat ua krijon një mendim se të punësohesh në institucionet turke qenka një vendim shumë i saktë. Më tej shqyrtova çështjen e pagave, ata thanë që mësuesit që punonin në shkollën e vjetër nuk merrnin paga të rregullta dhe ata e duruan këtë situatë sepse nuk kishin gjasa të gjenin punë të tjera. Për krahasim, me blerjen e shkolles nga Turqët përveç rritjes së pagave, ata deklaruan se u përballën me situatën e dhënies së pagave para ditëve të veçanta siç janë pushimet, festat fetare e të tjera, dhe që ka pasur raste që kanë marrë dy paga në njëtin muaj. Nga ana tjetër, prindërit deklarojnë se në shkollë ekzistojnë kushte moderne, ka kuadër të kualifikuar dhe se ata janë të kënaqur me disiplinën dhe veçanërisht me interesin e shkollës ndaj fëmijëve të tyre.

4.3. Instituti “Junus Emre”

Instituti “Junus Emre” emrin e ka marrë nga Yunus Emre, një poet mistik nga Anadoli që ka jetuar në shekujt e 13-të dhe 14-të. Veçoria më e rëndësishme është se ai është një emër simbolik që përfaqëson vlerat humane, dashurinë njerëzore dhe paqen shoqërore. Kështu që, edhe Instituti ynë duke i prezantuar botës kulturën dhe artin e Turqisë, duke përdorur gjuhën më perfekte, më të rafinuar dhe origjinale të qytetërimit të vet synon të punojë për një botë më paqësore, ku njerëzit ta kuptojnë më mirë njëri-tjetrin. Për t’ia arritur këtij qëllimi dhe për të treguar që edhe ne kemi diçka për t’ia thënë të gjithë botës, para së gjithash duhet të rrëfejme drejtë veten tonë dhe vlerat kulturore që kemi. Nuk është rastësi zgjedhja e emrit “Junus Emre”

për Institutin tonë, i cili vepron e punon me një botëkuptim që në fokus përherë ka njeriun. Ky personalitet i madh, me vjershat dhe poezitë e tij nuk ka kontribuar vetëm në zhvillimin e gjuhës turke, por njëherësh me filozofinë e tij të ngritur mbi vlerat universale njerëzore ai ka dhënë mesazhe, që synojnë një bashkëjetesë paqësore dhe përreth vlerave të përbashkëta të njerëzimit pa bërë asnjë dallim në fe, gjuhë apo racë. Instituti “Junus Emre” i ka vendosur si objektiv vetes që këtë filozofi themelore ta marrë në konsideratë në të gjitha aktivitetet e tij.

Vizioni Rritja e numrit të miqëve të Turqisë dhe të njerëzve që krijojnë lidhje me Turqinë nga e gjithë bota. Misioni Rritja e njohjes, besueshmërisë dhe reputacionit të Turqisë në arenën ndërkombëtare.¹³⁰

Instituti Junus Emre, i cili që prej vitit 2009 operon nën ombrellën e Fondacionit Junus Emre, veprimtaritë e saja në aspektin e promovimit të Turqisë, Gjuhës Turke, Letërsisë, Historisë, Kulturës e Artit dhe në atë të konsolidimit të miqësisë dhe lidhjeve kulturore ndërmjet Turqisë dhe vendeve të tjera angazhohet t’i realizojë nëpërmjet 58 Qendrave Kulturore të themeluara në 48 Shtete. Instituti Junus Emre si një Institucion Kulturor i Turqisë, i cili përkrah e mbështet Qytetërimet e rëndësishme të Anadollit dhe që trashëgiminë kulturore të këtyre trevave përpiket ta transmetojë në vende të ndryshme të botës, ka ndërmarrë një detyrë të rëndësishme sa i përket informimit të botës mbi zërin e lashtë të Turqishtes dhe promovimit të trashëgimisë sonë historike dhe kulturore.

Instituti i cili emrin e ka marrë nga Mistiku i Anadollit Junus Emre për shkak të karakteristikës që ai përfaqëson vlerat njerëzore, dashurinë njerëzore dhe paqen sociale, vazhdon të hedhë hapa për promovimin e Gjuhës dhe Kulturës sonë nëpërmjet Qendrave Kulturore në të katër anët e botës. Instituti, i cili vazhdon aktivitetet e tij si shëmbëlltyra e Turqisë në fushën e Diplomacisë Kulturore, synon që në vitin 2023, që është edhe 100 Vjetori i Themelimit të Republikës, numrin e Qendrave Kulturore ta rrisë në 100, shoqëritë botërore nëpërmjet mësimdhënies së Gjuhës Turke dhe Veprimtarive Kulturore-Artistike, Turqinë ta njohin më nga afër dhe nga burime të sakta, nëpërmjet aktiviteteve të bazuara në ndikimin ndërkulturor të kontribuojë në trashëgiminë kulturore botërore. Instituti në përputhje me këtë, duke bashkëpunuar me institucione të ndryshme, vazhdon udhën me entuziazëm me idealin për të mbështetur veprimtaritë shkencore dhe kulturore, për të ndarë me opinionin publik botëror

¹³⁰ <https://iskodra.yee.org.tr/sq/content/perse-junus-emre>

përmes publikimeve të ndryshme rezultate më të reja dhe në këtë mënyrë të ndërtojnë ura ndërmjet kulturave botërore.

4.3.1. Instituti Junus Emre në Maqedoninë e Veriut

Qëllimi i themelimit të "Institutit Yunus Emre", në Maqedoni është që të pasurojë nevojat gjuhësore dhe kulturore të njerëzve që jetojnë në rajon me rritjen e marrëdhënieve miqësore. Instituti për realizimin e projekteve krahason informacionin që merr në takime sy më sy me Ministrinë e Kulturës, festivalet kulturore dhe artin tradicional, universitetet, autoritetet lokale dhe OJQ-të, dhe hulumtimet e tij në terren, konsultohet me menaxherin e njësisë në qendrën YEE të Ankarasë, e cila ka të bëjë me këtë fushë, dhe i paraqet për aprovim te presidenti i YEE. Disa ngjarje fillojnë vetëm si aktivitet i YEE Shkup, dhe disa me mbështetjen e YEE Shkup me organizatën e preferuar partnere. Duke përfunduar 10 vitet e saj në Maqedoni, YEE Shkupi ka përfunduar afërsisht 150 projekte në shkallë të gjerë dhe 260 projekte të mesme. Çështja më e rëndësishme e institucionit është të kontaktojmë njerëzit, pavarësisht nga kombi, feja, gjuha dhe ideologjia e tyre dhe ta mbajmë këtë takim me një fytyrë të qeshur dhe një qëndrim të përlulur. Deri tani ka bashkëpunuar me Ministrinë e Kulturës, Komunën Qendrore të Shkupit, Institucionet e Festivalit Kulturor të mbështetur nga shteti, Kompanitë private, OJQ-të. Gjithsej 6000 studentë kanë marrë pjesë në kurset e gjuhës turke. Në aktivitetet kulturore numri po rritet në 150,000.¹³¹

4.3.2. Komunikimi i institutit Junus Emre dhe përshtypjet tek qytetarët

Instituti Junus Emre komunikon me publikun, edhe duke mbështetur projektet e partnerëve të ndryshme, por edhe duke kontaktuar drejtpërdrejtë. Aktivitetet kulturore dhe artistike që ka bërë janë në të mirë të publikut dhe i kanë mundësuar publikut të marrë pjesë falas. Pjesëmarrja në kursin e gjuhës turke dhe partnerët janë tregues i ndryshimit në sensin pozitiv me Turqinë dhe perceptimit turk që ka një efekt pozitiv. Marrëveshjet për të mësuar turqisht, personelit të Ministrisë së Mbrojtjes, punonjësve të rëndësishëm të ndërmarrjeve në sektorin privat, studentëve të huaj në Universitetin e Ballkanit dhe interesit të qytetarëve vullnetarë nga publiku u mundësua të mësojnë gjuhën turke mbi 6000 persona në dhjetë vitet e

¹³¹ <https://tiran.yee.org.tr/sq/content/instituti-junus-emre>

para prej themelimit në Maqedoninë e Veriut. Aktivitetet kulturore e krijojnë një komunikim ndërkulturor mes Turqisë dhe publikut në Maqedoninë e Veriut. Kjo, kontribuon në njohjen e vlerave të përbashkëta dhe në respektimin e ndërsjellë.

4.4. “MATTO” Oda Ekonomike e Maqedonisë së Veriut – Turqisë

Oda Ekonomike e Maqedonisë–Turqisë MATTO, është themeluar në vitin 2008 me qëllim që t’iu mundëson kompanive turke dhe atyre të Maqedonisë së Veriut të hyjnë në tregje më të gjera. Puna dhe përvoja e tyre kontribuojnë në zhvillimin dhe buxhetin e ekonomisë së vendit. MATTO ka arritur 100 kompani anëtare dhe nënanëtarët e "MATTO" punësojnë më shumë se 15 mijë persona. Ekziston një investim i drejtpërdrejtë turk 2 miliardë euro në Maqedoninë e Veriut. Shkëmbimi i mallrave midis dy vendeve vlen 500 milion dollarë. Qëllimi më i madh i MATTO-s është që Maqedonia e Veriut të jetë një vend më i prosperuar dhe të sjellë investime serioze në vend. MATTO kontribuon gjithashtu në qëllimet humanitare, siguron bursa për studentët që studiojnë në universitete dhe shkolla të mesme në vend.¹³²

Kryetari MATTO-s, Ajdovan Ademoski, në fjalët e tij thotë se institucioni që drejton është një urë midis Maqedonisë së Veriut dhe Turqisë, duke theksuar se shtetet e Ballkanit kanë rëndësi strategjike për investimet e Turqisë. “Duke i pasur parasysh marrëdhëniet familjare që kemi me Republikën e Turqisë, ne duam të paraqesim vendin tonë në nivelin më të mirë në Turqi dhe të ftojme të gjithë investitorët që duan të investojnë jashtë vendit, që destinacioni i parë të jetë Maqedonia”. Ai vuri në dukje se me themelimin e MATTO-s, në mënyrë drastike janë rritur investimet që kapin vlerën prej rreth 1 miliard e 800 milionë dollarëve, ndërsa shkëmbimi i mallrave ka shkuar në rreth 400 milionë dollarë. Ademovski informoi se Turqia si investitor i huaj në Maqedoni është në vendin e pestë, kurse sipas shkëmbimit të mallrave, ajo është në vendin e tetë.¹³³

4.4.1. Komunikimi i MATTO-s dhe përshtypjet tek qytetarët

Meqenëse "MATTO" është një organizatë ombrellë, ajo nuk kontakton drejtpërdrejtë me publikun. Mbi 100 kompani dhe bashkëpunimi i tyre midis këtyre kompanive i shtojnë vlerën

¹³²https://www.haberler.com/makedonya-turkiye-ticaret-odasi-10-yil-donumunu-12705758haber/?fbclid=IwAR2xs56o2MpFLDnE5_Fzi2LATQfPVGsWoNlv3bj9fMfUVzUL9g1cfaf2SiU

¹³³<https://portalb.mk/539859-shkup-para-gazetareve-turq-shpalosen-mundesite-e-investimeve-ne-maqedoni/>

ekonomisë së Maqedonisë së Veriut, ndërsa automatikisht bëjnë gjëra për të mirën e njerëzve të saj. MATTO, organizata ombrellë e 15000 punonjësve, është një organizatë shumë e rëndësishme për zyrtarët e Republikës së Maqedonisë së Veriut, edhe pse nuk është e njohur mirë nga publiku.

Në vizitën e Kryeministrit Zaev tek Zyrat e MATTO-s, Kryeministri i Maqedonisë Veriore e quan "MATTO"-n si lidhje e miqësisë midis Maqedonisë së Veriut dhe Turqisë, dhe që është një kontribut i rëndësishëm në rritjen e vëllimit të tregtisë midis dy vendeve në 500 milion Euro. “Kompanitë turke janë ndër punëdhënësit dhe investitorët më të mëdhenj në vendin tonë. Ai investoi në kompani të mëdha si: TAV, Limak, Cevahir, Halkbank dhe Sūtaş. Këto kontribuojnë në rritjen e ekonomisë sonë. Besoj se bashkëpunimi ynë do të vazhdojë edhe në të ardhmen dhe do ta arrijmë rritje në 1 miliard euro”.¹³⁴

Në takimin mes Kryetarit të Parlamentit, Talat Xhaferi me Delegacionin e Odës Ekonomike të Maqedonisë së Veriut–Turqisë, Kryetari Xhaferi u shpreh i kënaqur për vendosjen e komunikimit dhe bashkëpunimit institucional midis Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe MATTO-s, duke e theksuar kontributin e rëndësishëm të shkëmbimit tregtar midis Maqedonisë së Veriut dhe Turqisë dhe investimeve turke në vend në flukset ekonomike dhe buxhetin e shtetit. Në të njëjtën kohë, ai e nënvizoi rëndësinë e bashkëpunimit të MATTO-s me të gjitha odat ekonomike në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Duke theksuar se në periudhën e kaluar kontributi kryesor i bashkëpunimit ekonomik ishte përqendruar në Shkup dhe në pjesën juglindore të vendit, ai u zotua të rritë bashkëpunimin dhe investimet në pjesën perëndimore dhe jugperëndimore të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Kryetari i Kuvendit theksoi se nuk ka ndonjë dallim ndërmjet deputetëve të pushtetit dhe opozitës në lidhje me çështjet ekonomike, përkatësisht ekziston një konsensus për nevojën për ta avancuar zhvillimin dhe bashkëpunimin ekonomik.¹³⁵

¹³⁴<http://matto.com.mk/index.php/faaliyetlerimiz/3588.html>

¹³⁵https://www.facebook.com/permalink.php?id=236232259898630&story_fbid=1141004012754779

4.5. Anadolu Agency (AA)

Anadolu Agency (AA), agjenci globale me seli në Turqi, e cila publikon lajme në 13 gjuhë, shërben për 6.000 media në 100 vende, me rreth 3.000 punonjës nga 124 kombësi prodhon në bazë ditore mesatarisht 2.000 lajme, 2.350 fotografi, 9 infografikë, 435 video dhe bën 18 transmetime drejtëpërdrejt, bën pjesë në mesin e agjencive më të respektuara në botë në 100-vjetorin e themelimit. Agjencia, e themeluar më 6 prill 1920, shtatëmbëdhjetë ditë para Kuvendit të Madh Popullor të Turqisë, me udhëzimet e Mustafa Kemal Atatürkut për të "përçar zërin e Anadollit në botë" gjatë Luftës Çlirimtare, vazhdon të jetë burimi i lajmit të besueshëm me përvojën 100-vjeçare. AA është në radhët e parë në 100-vjetorin e saj në rradhitjen e agjencive më me ndikim dhe të respektuara në botë, menjëherë transmeton tek abonentët zhvillimet e fundit nga vendet më aktive në botë, me lajmet dhe pamjet e fuqishme nga gjeografi ku është vështirë të kryhet detyra e gazetarisë, bën dallim. AA; publikon lajme, fotografi dhe video në turqisht, anglisht, arabisht, rusisht, frëngjisht, kurdisht, boshnjakisht, kroatisht dhe serbisht (BHS), shqip, persisht, maqedonisht, indoneziane dhe në gjuhën spanjolle. Ajo jo vetëm në Turqi por edhe në botë ndiqet me interes të madh.

Ngjarjet e rëndësishme ua përçon abonentëve me transmetime të drejtëpërdrejta. AA me hapat që i mori në periudhën e fundit, veçanërisht në aspektin e transmetimeve të drejtëpërdrejta filloi të japë shërbime të rëndësishme. AA njëkohësisht mund të bëjë transmetime të drejtëpërdrejta nga shumë pika të botës, në këtë drejtim bën mesatarisht 18 transmetime të drejtëpërdrejta në ditë, nga mbledhje dhe ngjarje të rëndësishme. Agjencia falë rrjetit global të korrespondentëve, shërben 7 ditë 24 orë, ndërsa jashtë vendit ka 41 zyra, përfaqësi në 100 vende. Me zyrat në New York, Teheran, Londër, Etiopi, Indonezi, Kolombi, gjithashtu edhe në rajon, AA axhendën botërore e transmeton në Turqi, ndërsa atë të Turqisë në botë. Ajo gjithashtu ka themeluar bashkëpunime të rëndësishme me agjenci botërore si Reuters, Agence France-Presse (AFP), Getty Images, DPA. Ndërkohë ka partneritet të përmbytjeve me rreth 60 agjenci të vendeve të ndryshme. AA, brenda dhe jashtë Turqisë, ka bashkëpunim për projekte me afër 20 institucione në mesin e të cilëve edhe Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim (TIKA), Kryesia e Turqve Jashtë Vendit dhe Komuniteteve Mike (YTB), D8 dhe të tjerë. Agjencinë në rrjetet sociale e ndjekin 9 milionë persona, ndërsa shkalla e shikimit mujor të uebfaqes është 19

milione. Nëpërmjet platformës globale të shpërndarjes dixhitale "anadoluimages.com", në arkivën e Anadolu Agency mund të arrihet në 7 milionë fotografi dhe 1 milion video. AA gjithashtu në turqisht, anglisht dhe arabisht publikon libra për të dokumentuar ngjarjet e rëndësishme të çdo viti. Ndër to gjenden edhe libra si "Lufta e Turqisë kundër DEASH-it", "Lufta e Turqisë kundër terrorizmit, Operacioni Burimi i Paqes", "Turqia nga Qielli". AA, gjithashtu edhe publikon libra edukuese për personat që dëshirojnë të punojnë në sektorin e medias.

Istanbul Photo Awards, Anadolu Agency, për të mbështetur një ndër fushat më të vështira të profesionit, fotoreporterët, që nga viti 2015 është duke organizuar një garë ndërkombëtare të fotografisë së lajmeve të quajtur Istanbul Photo Awards, në kuadër të së cilës shpërndan çmime për të inkurajuar fotoreporterët. Ekspozita e garës, e cila e promovon Turqinë në platformë ndërkombëtare, çdo vit hapet në selinë e Kombeve të Bashkuara (OKB). Anadolu Agency, ashtu siç para një shekulli me mijëra heronjtë e saj në histori, edhe sot vazhdon t'i transmetojë botës të drejtat.¹³⁶

4.5.1. Anadollu Agency në Maqedoninë e Veriut

Qëllimi i themelimit në Maqedoninë e Veriut, është një tregues sesa është interesi i madh i Turqisë në rajon. Qendra e saj në Maqedoninë e Veriut është gjithashtu qendra rajonale. Bëhet transmetim në gjuhën maqedone dhe shqipe, gjithashtu ngjarjet e rajonit dërgohen në Turqi duke informuar edhe në gjuhën turke. Një aspekt tjetër i rëndësishëm është të parandalojë dhe të veprojë për lajmet e rreme të bëra në rajon në lidhje me Turqinë.

4.5.2. Komunikimi i AA-së dhe përshtypja tek qytetarët

Kjo agjenci komunikon me publikun përmes medias, e cila është një nga degët më të rëndësishme të komunikimit. Faqet si facebook dhe twitter ndiqen nga publiku i Maqedonisë së Veriut. Në intervistën time me drejtorin e AA-së, vura re se edhe organizatat mediatike që kishin një pikëpamje tjetër dhe që nuk e përdorin si burime lajmet e AA-së, e ndjekin gjithmonë AA-në.

¹³⁶<https://www.aa.com.tr/sq/bota/anadolu-agency-n%ab-udh%abtimin-shekullor-t%ab-lajmit-u-shnd%abrrua-n%ab-nj%ab-mark%ab-globale/1794079>

Presidenti i Maqedonisë së Veriut, Stevo Pendarovski, ka uruar agjencinë turke të lajmeve Anadolu Agency (AA), me rastin e 100-vjetorit të themelimit.

“Duke uruar jubileun 100-vjeçar të AA-së në një mesazh urimi, presidenti Pendarovski vlerësoi faktin që ndër 13 gjuhë të botës, AA transmeton edhe "një program në gjuhën maqedonase".

"Me ekzistencën e saj të gjatë, si dhe me reformimin përmes zhvillimit teknologjik, shoqëror dhe ekonomik në nivel global, agjencia turke e lajmeve 'Anadolu Agency (AA)' është një kronist i rëndësishëm i shumë ngjarjeve që kanë ndodhur dhe po ndodhin në Turqi, në rajonin tonë, por edhe në të gjithë botën", theksohet në urimin e presidentit Pendarovski, i cili uroi punë të suksesshme për agjencinë”.¹³⁷

4.6. Kryesia e turqve jashtë vendit dhe komuniteteve mike (YTB)

Kryesia e turqve jashtë vendit dhe komuniteteve mike (YTB), ofron për studentët e huaj që dëshirojnë të vijnë arsimin e lartë në Turqi, është institucion shtetëror i themeluar në vitin 2010, me programin "Bursat e Turqisë", i cili pranohet si programi më gjithëpërfshirës në botë. Me programin e bursave, i cili ua hap dyert e universiteteve më prestigjioze të Turqisë studentëve nga qindra vende, Turqia ka arritur të hyjë në mesin e qendrave më të rëndësishme arsimore, duke ofruar njëkohësisht kontribute që studentët ndërkombëtar ti realizojnë synimet e tyre në karrierë. **Procesi i aplikimit** behet me aplikimit në sistemin online, pas vendosjes së dokumenteve dhe të dhënave të nevojshme, aplikuesit i nënshtrohen një vlerësimi. Në fazën tjetër, bëhet një vlerësim nga ana e ekspertëve mbi aftësitë akademike dhe sociale të studentëve në korniza të prioritetëve të Turqisë dhe vendeve prej ku aplikojnë studentët. Pas këtyre vlerësimeve, studentët ftohen në intervista të drejtpërdrejta, ndërsa në disa vende kryhen edhe provime me shkrim. Intervistat që zhvillohen nga ekspertë të YTB-së dhe profesorë realizohen në rreth 100 pika në gjithë botën. Kandidatët që kalojnë me sukses intervistat fitojnë të drejtën për të studiuar në Turqi në nivelin diplomik, master dhe doktoratë. Për kandidatët e pranuar, programi përfshin kurs falas të gjuhës turke për një vit para nisjes së studimeve në drejtimin dhe universitetin në të cilin vendosen. Bursa po ashtu përfshin tarifën e shkollimit, akomodimin, një

¹³⁷<https://www.aa.com.tr/sq/ballkani/pendarovski-aa-%C3%ABsht%C3%AB-nj%C3%AB-kronist-i-r%C3%ABnd%C3%ABsish%C3%ABm-i-shum%C3%AB-ngjarjeve-n%C3%AB-turqi-rajon-dhe-bot%C3%AB/1793261>

pagë mujore, biletën e futbollit për ardhjen e parë në Turqi dhe biletën pas përfundimit të studimeve, si dhe sigurimin social gjatë gjithë qëndrimit në Turqi.

Krahas bursave, YTB tubon studentët që kanë mbaruar arsimin në Turqi përmes programit "Takimi i të Diplomuarve" që organizohet çdo vit. Përmes këtij programi gjithashtu synohet forcimi i lidhjeve të Turqisë me të diplomuarit atje, numri i të cilëve deri më tani ka kaluar në mbi 150 mijë të diplomuar nga 160 vende. Vitin e kaluar, aplikimet për "Bursat e Turqisë", arritën një rekord prej 146.600 kandidatësh nga 167 vende. Kjo shifër ishte tetë mijë në vitin 2011, ndërsa u pesëfishua në 40 mijë në vitin 2012, kur u krijua marka "Bursat e Turqisë" dhe kur aplikimet filluan të bëhen online.¹³⁸

Intervistat që bëra me studentët që kanë fituar bursat e YTB –së, vura re se të gjithë ishin të mendimet se kanë dhënë vendim të duhur dhe të saktë. Studimi në universitete më të rëndësishme, takime me kultura të ndryshme, pjesëmarrje në seminare dhe prezantime të rëndësishme u ka mundësuar të fitojnë një zhvillim tjetër pozitiv.

¹³⁸ <https://www.aa.com.tr/sq/turqia/nes%C3%ABr-nisin-aplikimet-p%C3%ABr-bursat-e-turqis%C3%AB/1697993>

KREU V

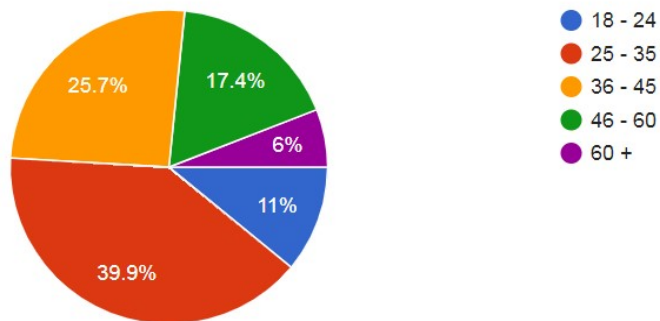
ANALIZAT

5. Analiza e anketës

Më shumë se 200 persona i janë përgjigjur anketës për këtë hulumtim, ku mosha me përqindje më të madhe në pjesëmarrje ishte 25 deri në 35 vjeç, ku në përqindje më të madhe për pjesëmarrje ishin persona që kanë mbaruar arsimim në nivel të lartë.

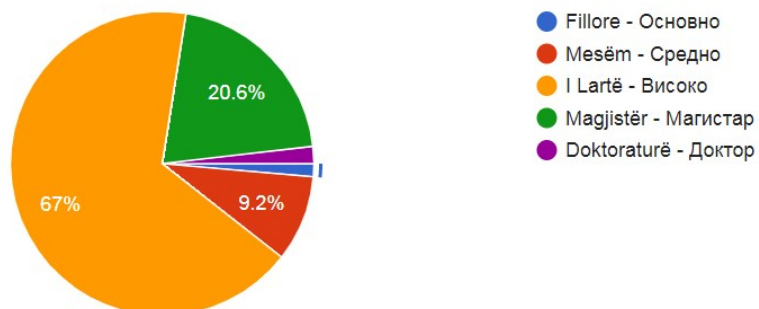
1. Mosha juaj ? - Вашата старосна возраст ?

218 responses

2. Niveli juaj arsimor ? - Вашиот степен на образовање ?

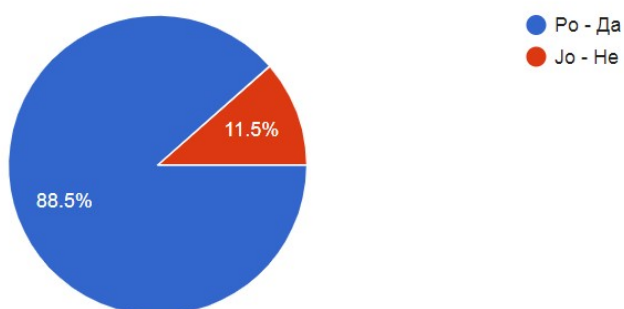
218 responses

88.5% apo 193 persona pohojnë se kanë miq turq, por 93.1% apo 203 persona pohojnë se kanë dëshirë që ta dinë gjuhën turke. Ata që nuk kanë miq turq por duan të mësojnë gjuhën turke, mund të shohim këtë dëshirë të tyre për shkak të interesit për seritë televizive turke që kemi marrë në pyetjen e 17-të.

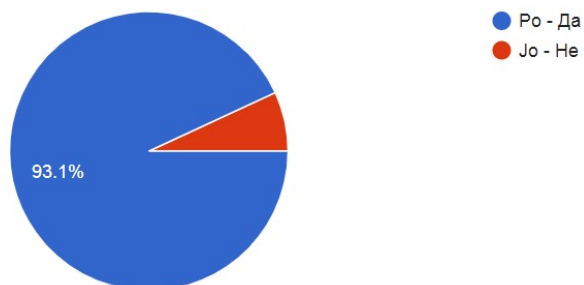
3. A keni mik turk ? - Дали имате пријател Турчин/ка ?

218 responses

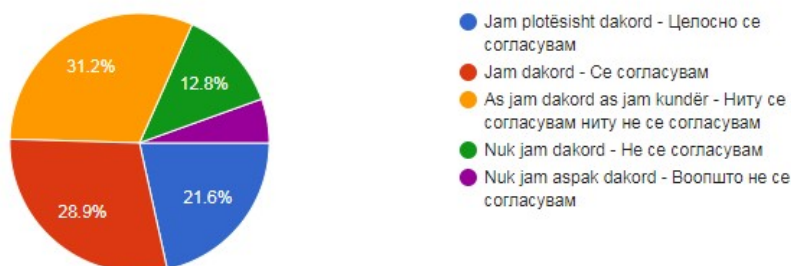
4. Do të kisha dëshirë ta dija gjuhen turke. - Би сакал да го знам Турскиот јазик.

218 responses

17. Jam i kënaqur me transmetimin e serialeve turke në Maqedoni. - Задоволен сум од емитувањето на турските серии во Македонија.

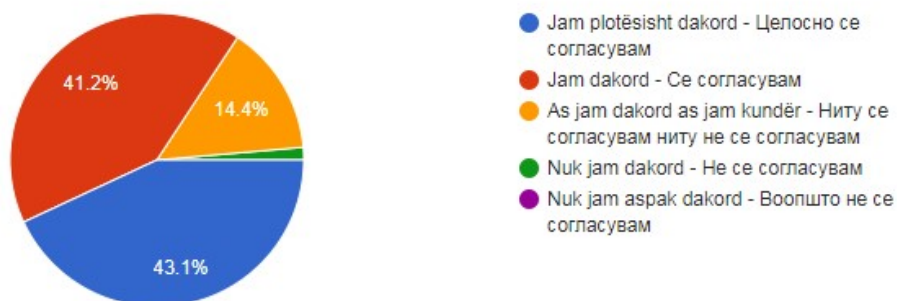
218 responses

Nëse shohim verifikimin e hipotezave të mia që është arsyeja më e rëndësishme për hulumtimin e tezës sime, hipoteza e përgjithshme “Roli i organizatave dhe institucioneve të ndryshme nga Turqia është faktor kyç për përmirësimin e pamjes së shtetit turk te qytetarët e Maqedonisë së Veriut” kuptohet me pergjigjet e pyetjes së 9-të, ku sqaron kënaqësinë dhe pritshmëritë e të anketuarve me institucionet turke që gjenden në Maqedoninë e Veriut me një përqindje të madhe si që është 84.3. Në të njëjtën kohë hipoteza e përgjithshme përforcohet me përgjigjet e pyetjes së 14-të ku shohim që mendimet fillestare dhe aktuale të 39.5 % kanë ndryshuar pozitivisht kundrejt turqve (56.7% thonë se mendimet çdoherë kanë qenë pozitive). Për përforcim të hipotezës në nivel maksimal ua mundësuam të anketuarve option të lirë për të shprehur mendimin e tyre siç është pyetja 22, ku ato përgjigjen në pyetjen se çfarë është ajo që e ndryshoi mendimin tuaj për turqit apo shtetin turk? Përgjigje të tilla si: solidariteti, humanizmi, politika e tashme e Republikes së Turqisë, institucionet, projektet e realizuara në Maqedoninë e Veriut dhe Shqipëri janë ndër përgjigjet e përgjithshme. Sigurisht, ka një pjesë (3.7%) me përgjigje negative. Gjatë analizës së përgjigjeve të këtyre personave individualisht, shohim se këto persona nuk kanë miq turq, nuk duan ta dinë gjuhën turke, nuk janë të kënaqur me politikën e tashme të udhëhequr në Republikën e Turqisë, dhe nuk janë të kënaqur me transmetimin e serialeve turke në Maqedoninë e Veriut.

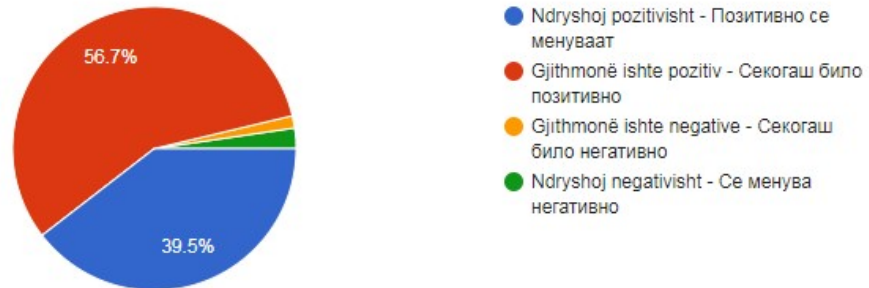
9. Jam i kënaqur që institucionet turke janë në Maqedoninë e Veriut. - Ми причинува задоволство што турските институции се достапни во Република Северна Македонија.

216 responses

14. Mendimet e mia fillestare dhe aktuale kundër turqve.... - Мои те првични и тековни мисли во врска со Турците....

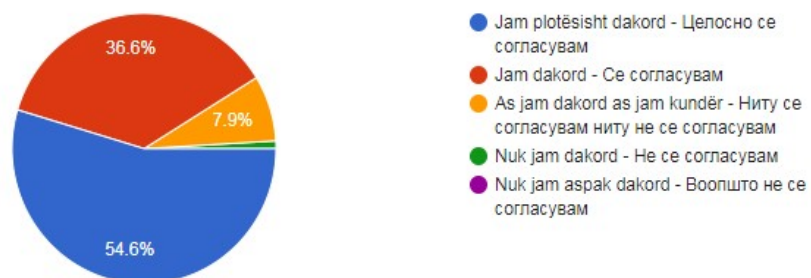
215 responses

Përgjigjet e pyetjeve 10-të dhe 11-të na sqarojnë se Maqedonia e Veriut duhet të bashkëpunojë me Turqinë, dhe se Maqedonia e Veriut ka nevojë për mbështetje financiare dhe morale të Turqisë. Pikërisht kjo mbështetje realizohet nëpërmjet institucioneve dhe organizatave turke.

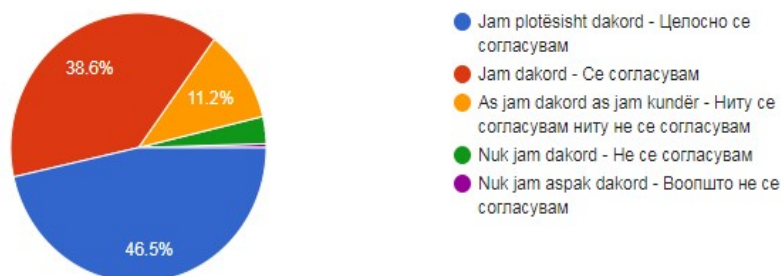
10. Maqedonia e Veriut ka nevojë për të bashkëpunojë me Turqinë. - Северна Македонија има потреба да соработува со Турција.

216 responses

11. Maqedonia e Veriut ka nevojë për mbështetjen financiare dhe morale të Turqisë. - На Северна Македонија и е потребна финансиска и морална поддршка од Турција.

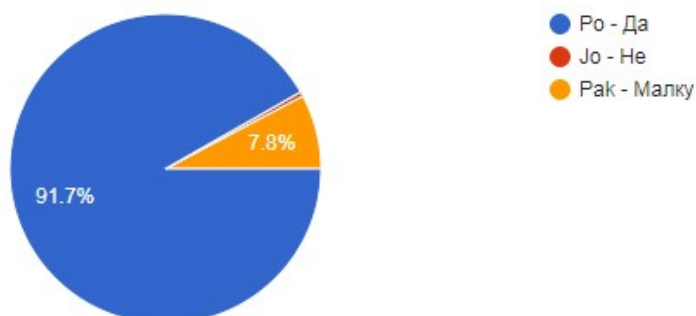
215 responses

Hipoteza e veçantë e tezës: “*Aktivitetet e biznesit ndikojnë në ndryshimin e perceptimeve për produktet dhe shërbimet turke në Republikën e Maqedonisë së Veriut*”. Për të kuptuar më mirë pyetjen 21, iu mundësua të anketuarve që të shkruajnë mendimet e tyre se çfarë mendojnë për Turqinë e mëparshme. Pjesa më interesante është që mosha mbi 45 vjeç, që kanë jetuar para vitit 1980, thonë se produktet turke nuk kanë pasur kualitet, veçanërisht të anketuarit mbi 60 vjeç thonë se në përgjithësi Turqia e mëparshme ka qenë e varfër dhe shumë më e dobët se Jugosllavia, nuk ka pasur kushte për plotësimin e nevojave themelore. Ky mendim. në ditët e sotme po ndryshon dhe po kuptohet më mirë në përgjigjet e pyetjeve 5 dhe 6, ku rezulton se 98.5 % përdorin produkte turke siç janë ushqimet dhe produktet e tekstilit (91.7 Po; 7.8 Pak) dhe prej këtyre 84.3 % thonë se produktet e sotme janë të cilësisë së lartë.

5. A përdorni produkte turke, si ushqime dhe tekstile ? - Дали конзумирате турски производи, како храна и текстил ?

218 responses

6. Produktet turke janë të një cilësie të lartë. - Турските производи се со висок квалитет.

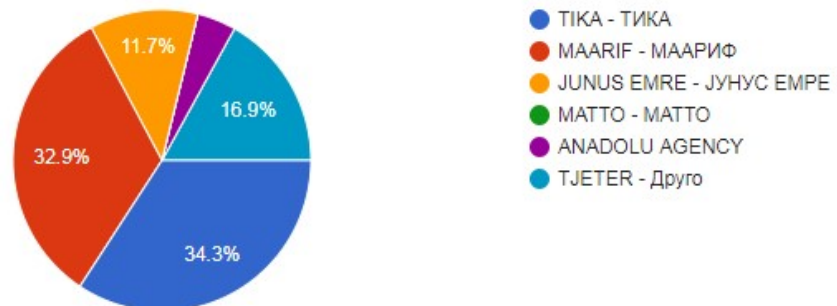
217 responses

Hipoteza ndihmëse: “Komunikimi ndërkulturor ka rëndësi në afrimin e kulturës turke me atë të popullit të Maqedonisë së Veriut.” Kjo verifikohet me pyetjen e 13-të ku shihet se të anketuarit kanë njohuri për institucionet turke që realizojnë projekte për afrimin e kulturës turke me atë të popullatës së Maqedonisë së Veriut, si edhe pikat e përbashkëta. Instituti Yunus Emre, përveç prezantimit të kulturës turke në aktivitete të ndryshme artistike dhe kulturore ua mundëson qytetarëve të interesuar që ta mësojnë gjuhën turke falas. Mbi 6000 pjesëmarrës në 10 vitet e fundit për mesimin e gjuhës turke është një shembull i afrimit kulturor. TIKA përqafon trashëgiminë e përbashkët kulturore dhe mirëpret pa kushte, kombet që jetojnë në Maqedoninë e Veriut për bashkëpunime, projektet e arsimit dhe zhvillimit, ua mundëson pjesëmarrësve ta vizitojnë Turqinë falas. Mbështetjet e YTB-së me bursa për studentët u mundëson studentëve që të studiojnë, të jetojnë falas dhe të njihen me kulturën turke në Turqi. Serialet turke mundësojnë që të kuptohet jeta, vlerat, kulturat e vendeve të ndryshme në Anadolli. Në shkollat Maarif mbi 450 nxënës mësojnë gjuhën turke, shqipe, maqedone, në klube të ndryshme njoftohen me kulturat e njëri-tjetrit dhe me vlerat e përbashkëta.

13. Për cilin institucion turk keni më shumë informacione? - За која турска институција имате повеќе информации?

213 responses

KREU VI

6. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Përfundimi

Në këtë hulumtim, që nuk kishte për bazë një hulumtim historik, sërish u prekën disa aspekte historike. Disa çështje nga e kaluara historike e deri në ditët e sotme, qartësojnë se çfarë strategjie ka realizuar Republika e Turqisë, sidomos atë se si ajo krijoi një perceptim për qytetarët e vendeve të huaja, sidomos, duke përfshirë qytetarët e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Ndryshimet me përvojën në politikën e Republikës së Turqisë në vitin 2000, kanë ndikuar tek etnitetet tjera, që jetojnë në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Formimi i institucioneve që hyjnë në kategoritë e institucioneve për ndihmë dhe zhvillim “Agjencia Turke për Bashkëpunim dhe Koordinim (TIKA)”, institucioni për arsim - Fondacioni Maarif, institucioni “YTB”, kryesia e turqve jashtë vendit dhe komuniteteve mike, për investim edhe sektorin privat, “Oda Ekonomike e Maqedonisë së Veriut-Turqi (MATTO)”, vlerat kulturore institucioni “Junus Emre”, agjencioni mediatik “Anadollu”, me veprimet e tyre pozitive kanë kontribuar në arritjen e një perceptimi dhe një imazhi pozitiv për Turqinë tek qytetarët e Maqedonisë së Veriut.

Ballkani, sidomos Maqedonia e Veriut me afërsinë e saj strategjike, gjeografike dhe historike, është një zonë të cilës Turqia i kushton rëndësi për shkak të lidhjeve shoqërore dhe kulturore.

Republika e Turqisë ka bërë përpjekje përmes metodash të ndryshme të fillojë një komunikim me publikun e Republikës së Maqedonisë Veriore. Metoda më efikase ishte metoda e institucionalizimit. Kjo metodë, ishte më e suksesshme, më e dobishme dhe më gjithëpërfshirëse.

Republika e Turqisë, jashtë ambasadës në Republikën e Maqedonisë së Veriut, me veprimtari domethënëse humanitare dhe investimeve të ndryshme në zhvillimin e arsimit dhe kulturës, ka ndikuar që përshtypjet negative ekzistuese të kthehen në perceptime pozitive.

Rezultatet e anketës, tregojnë se disa nga aktorët e serialeve turke që transmetohen në Maqedoninë e Veriut, edhe pse janë të pëlqyer, megjithatë skenarët mund të ndikojnë negativisht tek qytetarët.

Rekomandime

Bazuar në rezultatet e hulumtimit, duhet përfillur pikëpamjet e qytetarëve për një qasje serioze të Maqedonisë së Veriut me qëllim që ndikohet në krijimin e një klime më të favorshme për investime të huaja.

Meqë Turqia ka një sistem të suksesshëm arsimor, atëherë organizatat për zhvillimin e arsimit në Maqedoninë e Veriut, mund të sigurojnë jo vetëm pajisje teknike ose mbështetje për ndërtim, por edhe trajnime për mësimdhënësit, si dhe kuadrin arsimor nga Turqia. Para që gjithash, duhet të vijë në shprehje bashkëpunimi ndërshtetëror, sidomos ndërmjet ministrive të arsimit, duke mundësuar përmirësimin e cilësisë së arsimit në Maqedoninë e Veriut.

Sigurimi i rrethanave lehtësuese për investitorët turq që duan të hyjnë në tregun e Maqedonisë së Veriut mund të jetë thelbësor për krijimin e mundësive të për hapjen e vendeve të reja të punës.

Prodhimi i serialeve dhe filmave që theksojnë vlerat e përbashkëta, pjesëmarrja e aktorëve nga Maqedonia e Veriut dhe transmetimi i këtyre serialeve, duhet të jetë një çështje e rëndësishë së veçantë që do të përmirësonte komunikimin dhe marrëdhëniet mes dy shteteve.

Fakti se një përqindje e të anketuarve duan të dinë të flasin turqisht, atëherë serialet mund të ndihmojnë në këtë rast. Përdorimi i titrave në seritë televizive të transmetuara në kanalet televizive në gjuhën shqipe kontribuon në mësimin e turqishtes nga publiku, ndërsa prania e dublimit në seritë e transmetuara në kanalet maqedonase, e pamundëson këtë gjë dhe prishë cilësinë e serialit. Prandaj, gjatë shikimit të serialeve ose filmave, publiku maqedonas dhe publiku shqiptar etj., mund ta mësojnë gjuhën turke, siç e mësuon spanjishten dhe portugalishten nga seritë televizive, dhe se kjo do ta rrisë dhe forcojë perceptimin pozitiv ndaj institucioneve dhe organizatave turke në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Bibliografia

- Akdağ M “Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi”, Cem, 1995
- Ardıcı M, Yücelciler, 1947
- Bülent Aras “11 Eylül Öncesi ve Sonrası”, Nesil Yayinlari, 2007
- Caroline Finkel , Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire 1300-1923 Paperback, 2013
- Cohen C “Osmanlıdan Önce Anadolu’da Türkler”1984,
- Efe İ, “Kurumsal Açidan Algı ve Algı Yönetimi”,
- Ersaydı Ç, “Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü
- Francis Vinton Greene “93 Harbi” İz Yayıncılık, 2018,
- Göksu O, Ak Parti’nin Seçim Stratejileri ve Siyasal Kampanyaları: 2002-2014 Dönemi Analizi,
- Graham E. Fuller, The New Turkish Republic, United States Institute of Peace Press 2007
- Güney S, “Sosyal Psikoloji”, 2.b, Ankara: Nobel Akademik, 2012, faqe
- Hakan Yavuz, “Ak Parti”, Kitap Yayınevi 2010
- İnalıcı H. Osmanlı İmparatorluğu - Toplum ve Ekonomi. Eren Yayıncılık. 1996
- İnceoğlu M, “Tutum, Algı, İletişim”, 5.b, İstanbul, Beykent Üniversitesi Yayınları, 2010
- İsmail Mangaltepe “Balkanlar ve Göç”, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013,
- Kaan Ziya Taş, Osmanlı Yönetim Sanatı, Doğu Kitapevi, 2014,
- Karakaş A, “Fransa Haklıdır”, Milat Gazetesi, 16/01/2013.
- Kollektif. Türkiye Tarihi 2 Osmanlı Devleti 1300- 1600. Cem Yayınevi.
- Mücahit Gültekin, “Algı Yönetimi ve Manipülasyon” Pınar Yayınları, 2018
- Nebi Miş, Ali Aslan, Kuruluşundan Bugüne Ak Parti, SETA, 2018
- Oğuz M, “Toplumsal Algılar ve Bireye Yansıyan Yönü”,
- Oral Sender,” Türkiye’nin Dış Politikası”, İmge Kitapevi Yayınları 2020,
- Özdağ Ü, “İstihbarat Teorisi”, 4.b, Ankara: Kripto Kitaplar, 2010,
- Özer M, “Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri”, Karadeniz Araştırmaları, 2012

- Özkan A, “Halkla İlişkiler Yönetimi”, 2.b, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Sosyal Yayınlar, 2009
- Özönur D, “İktidarın Zihin Yönlendirme Ekibi: Bela Timi”, Birgün Pazar Gazetesi, 22/09/2013
- Pamukoğlu O, Sun Tzu (orijinal edisyon), “Savaş Sanatı”, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014
- Quataert D, The Ottoman Empire, 1700–1922, 2005, Cambridge University Press.
- Quran, surah taubah, 29 ayat
- Recep Tayyip Erdoğan, Ak Parti Yerel Yönetim Vizyonu, AK PARTİ, 2014
- Recep Tayyip Erdoğan, Küresel Barış Vizyonu, Meydan Yayıncılık, 2012
- Sevilay Kılıçarslan, “İletişime Giriş”, Seçkin Yayıncılık, 2016
- Shelley E. Taylor, “Sosyal Psikoloji”, Ankara: İmge Kitabevi, 2010
- Tarih III-Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri Kaynak Yay, 2001
- Türk S, “İletişimde Algı Yönetiminin Önemi” Gazi Üniversitesi, Makale,
- Tutar H, “Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar”, Ankara: Seçkin, 2013
- Yılmaz S, “21.Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat”, 2.b, İstanbul: Milenyum, 2007

Burrimet nga interneti

- <https://www.aa.com.tr/sq/bota/anadolu-agency-n%C3%AB-udh%C3%ABtimin-shekillor-t%C3%AB-lajmit-u-shnd%C3%ABrrua-n%C3%AB-nj%C3%AB-mark%C3%AB-globale/1794079>
- <https://www.aa.com.tr/en/turkey/tika-became-symbol-of-turkish-solidarity-sharing/1491639>
- <https://www.aa.com.tr/sq/ballkani/pendarovski-aa-%C3%ABsht%C3%AB-nj%C3%AB-kronist-i-r%C3%ABnd%C3%ABsish%C3%ABm-i-shum%C3%AB-ngjarjeve-n%C3%AB-turqi-rajon-dhe-bot%C3%AB/1793261>
- <https://www.aa.com.tr/sq/turqia/nes%C3%ABr-nisin-aplikimet-p%C3%ABr-bursat-e-turqis%C3%AB/1697993>
- [http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1775051653_08_Kocaoglu_\(155-167\).pdf](http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1775051653_08_Kocaoglu_(155-167).pdf)
- <http://www.gercek hayat.com.tr/uskupten-mektuplar/anavatanin-yucelciler-borcu/>

- <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/efendiler-yarin-cumhuriyeti-ilan-edecegiz-iste-ataturkun-en-guzel-cumhuriyet-sozleri-5415488/>
- <https://www.milligazete.com.tr/haber/1197638/makedonya-da-musluman-direnisi-yucel-hareketi>
- <https://web.archive.org/web/20120710210634/http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/ii/bf/dergi/files/2003-2-16.pdf>
- <https://web.archive.org/web/20140112014826/http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1220/1813.pdf>
- <https://belgelerlegercektarih.com/2012/06/13/osmanli-hakimiyeti-ve-himayesi-altinda-kalmis-ulkeler-ve-sureleri/>
- http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=814:toplumsal-alg-ve-bireysel-baka-yansyanlar-&catid=54:sivil-toplum-bilinci&Itemid=132
- <http://www.haber7.com/roportaj/haber/987669-yeni-turkiye-algisi-ile-ilgili-onemli-tespitler>
- <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-dis-temsilciligi-olan-5-ulke/1058534>
- https://www.trt.net.tr/shqip/turqia/2019/01/18/institucionet-urelidhese-te-turqise-aktivitetet-e-tika-s-pjesa-2-1128057?fbclid=IwAR2-a8Tcq_YueCSbMGFK-8JjR4c7WPhs6gSQiDijiJVmfBZdUCsfGK9irJ8
- <https://www.trt.net.tr/shqip/kultura-dhe-arti/2019/01/04/institucionet-urelidhese-te-turqise-tika-1119403>
- <https://www.trt.net.tr/shqip/turqia/2019/01/11/institucionet-urelidhese-te-turqise-aktivitetet-e-tika-s-pjesa-1-1123319>
- <https://www.aa.com.tr/sq/ballkan/tika-ka-realizuar-mbi-900-projekte-n%C3%AB-maqedoni/1344971>
- <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/tika-dan-cayir-kadin-dogum-hastanesine-destek>
- <https://portalb.mk/10709-tika-e-turqise-i-dhuron-kompjutere-usht-se/>

- <https://www.trt.net.tr/shqip/ballkani/2014/05/09/tika-ndihmon-bujquesine-maqedone-64398>
- <https://iskodra.yee.org.tr/sq/content/perse-junus-emre>
- https://www.haberler.com/makedonya-turkiye-ticaret-odasi-10-yil-donumunu-12705758haberi/?fbclid=IwAR2xs56o2MpFLDnE5_Fzi2LATQfPVGsWoNlv3bj9fMfUVzUL9g1cfaf2SiU
- <https://portalb.mk/539859-shkup-para-gazetareve-turq-shpalosen-mundesite-e-investimeve-ne-maqedoni/>
- <http://matto.com.mk/index.php/faaliyetlerimiz/3588.html>
- https://www.facebook.com/permalink.php?id=236232259898630&story_fbid=1141004012754779